

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Katedra primárního vzdělávání

Diplomová práce

Verbální projev a vady řeči při nástupu do školy

HEDVIKA PECINOVSKÁ

2013

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Primárního vzdělávání
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

**VERBÁLNÍ PROJEV A VADY ŘEČI PŘI NÁSTUPU DO
ŠKOLY**

Verbal language and speech defects when entering school

Diplomová práce: 11–FP–KPV– 0075

Autor:

Hedvika Pecinovská

Podpis:

_____

Vedoucí práce: MgA. Zuzana Bubeníčková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
80	0	11	7	7	4

V Liberci dne: 28. 6. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hedvika Pecinovská**
Osobní číslo: **P08000259**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Verbální projev a vady řeči při nástupu do školy**
Zadávací katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Cílem diplomové práce je zpracování verbálního projevu, vad řeči, jejich nápravy obecně v teorii a konkrétně z praxe se zaměřením na vady řeči a jejich nápravu v mateřské škole, při zápisu do školy a při nástupu do 1. třídy ZŠ.

V praktické části se také zaměřit na verbální projev učitele, jakožto vzoru.

Nedílnou součástí práce by měla být prevence.

Požadavky:

Prostudovat odbornou literaturu

Pravidelné konzultace s vedoucím práce

Kontakty s pedagogy v MŠ a ZŠ

Metody:

Provést výzkum v oblasti verbálního projevu učitelů

Zhodnocení výsledků

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

KUTÁLKOVÁ, D.: Logopedická prevence. Praha, Portál 1996. ISBN 80-7178-361-7

NELEŠOVSKÁ, A.: Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Praha, GRADA 2005. ISBN 80 -247-0738-1

LYNCH, K., KIDD, J.: Cvičení pro rozvoj řeči. Praha, Portál 2002. ISBN 80-7178-571-7

WIEKE, T.: Rétorika v praxi. Čestlice, Rebo 2005. ISBN 80-7234-418-

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Zuzana Bubeníčková

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce: **13. prosince 2011**

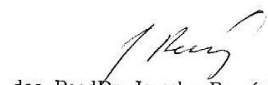
Termín odevzdání diplomové práce: **20. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 19. prosince 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Verbální projev a vady řeči při nástupu do školy
Jméno a příjmení autora: Hedvika Pecinovská
Osobní číslo: P08000259

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon

č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 28. 6. 2013

Hedvika Pecinovská

Poděkování:

Mé poděkování patří vedoucímu diplomové práce, paní MgA. Zuzaně Bubeníčkové za konzultace, podnětné rady a celkové vedení.

Poděkování náleží i kolegyni Mgr. Tereze Novákové za trpělivost a všestrannou podporu.

VERBÁLNÍ PROJEV A VADY ŘEČI PŘI NÁSTUPU DO ŠKOLY

Anotace:

Diplomová práce se zabývá především vadami řeči při nástupu do školy a verbálním projevem. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která byla věnována základním vadám řeči a verbálnímu projevu, nahlédla do odborné literatury a seznámila s problematikou zmiňovaných vad. Praktická část je zaměřena na vyvozování zvuků a intervenci jednotlivých hlásek. Výzkumným vzorkem je skupina dětí první třídy základní školy, u nichž již probíhala logopedická péče v předškolním zařízení. Cílem tedy je u této skupiny dětí popsat jednotlivá nápravná cvičení, použité metody jak v mateřské škole, tak v základní škole.

Práce je doplněna obrázky, fotografiemi a tabulkami. V závěru práce je provedeno zhodnocení dotazníku a srovnání nápravných metod a jejich výsledků.

Klíčová slova: vady řeči, verbální projev, prevence, intervence, mluvní cvičení

The annotation:

This thesis mainly deals with speech defects when entering school and verbal expression. The work consists of two main areas. It is the theoretical part, which is devoted to the basic defects of speech and verbal expression, looks into the specialized literature and introduces the problems of mentioned defects. The practical part is focused on drawing sounds, and intervention of each voice. The research sample is a group of first grade primary school children, which were already under speech therapy in preschool facility. Thus, the aim is to describe each corrective exercises for this group of children, the methods used in both the kindergarten and the primary school.

The work is supplemented with pictures, photographs and tables. The conclusion brings an assessment questionnaire and comparison of remedial methods and their results.

Key words: speech defects, verbal expression, prevention, intervention, speech exercises

Motto:

„Řeč je sama duše a kultura národa. Zdokonaluje-li se národ, musí se zdokonalovat i jazyk; neboť je živý a vyvíjí se s námi všemi, stále nesen výškou duševního napětí národního.“

(Karel Čapek)

OBSAH

ÚVOD	13
1 TEORETICKÁ ČÁST	14
1.1 Řeč	15
<i>1.1.1 Vývojové složky řeči .....</i>	<i>15</i>
1.2 Tvoření hlasu	16
<i>1.2.1 Mluvidla.....</i>	<i>16</i>
<i>1.2.2 Tvorba hlasu.....</i>	<i>16</i>
<i>1.2.3. Rozdělení hlásek.....</i>	<i>17</i>
<i>1.2.4 Modulační faktory souvislé řeči .....</i>	<i>18</i>
1.2.4.1 Přízvuk.....	18
1.2.4.2 Melodie řeči	18
1.2.4.3 Tempo řeči a pauzy.....	18
1.3 Vývoj dětské řeči	19
1.4 Narušený vývoj řeči.....	20
<i>1.4.1 Opožděný vývoj řeči .....</i>	<i>20</i>
1.4.1.1 Příčiny opožděného vývoje řeči.....	20
1.4.1.2 Prevence opožděného vývoje řeči.....	21
1.4.1.3 Náprava opožděného vývoje řeči.....	21
<i>1.4.2 Dysfázie .....</i>	<i>21</i>
1.4.2.1 Příčiny dysfázie.....	22
1.4.2.2 Příznaky dysfázie	23
1.4.2.3 Prevence dysfázie	24
1.4.2.4 Náprava dysfázie.....	24
<i>1.4.3 Afázie .....</i>	<i>24</i>
1.4.3.1 Příčiny afázie	24

1.4.3.2 Příznaky afázie.....	25
1.4.3.3 Dělení afázie	25
<i>1.4.4 Mutismus.....</i>	<i>25</i>
1.4.4.1 Rozdělení mutismu	25
1.4.4.2 Elektivní mutismus	26
1.4.4.3 Příčiny elektivního mutismu.....	26
1.4.4.4 Příznaky elektivního mutismu	27
1.4.4.5 Prevence mutismu.....	27
1.4.4.6 Náprava mutismu.....	28
1.5 Narušení článkování řeči	28
<i>1.5.1 Patlavost – dyslalie.....</i>	<i>28</i>
1.5.1.1 Příčiny patlavosti	29
1.5.1.2 Typy patlavosti	30
1.5.1.3 Nežádoucí důsledky dyslalie	31
1.5.1.4 Prevence patlavosti	31
<i>1.5.2 Porucha hláskování - dysartrie .....</i>	<i>31</i>
1.5.2.1 Příčiny dysartrie	31
1.5.2.2 Příznaky dysartrie	32
1.5.2.3 Diagnostika dysartrie	32
1.5.2.4 Náprava dysartrie	32
1.6 Narušení zvuku řeči	33
<i>1.6.1 Rinolalie (Huhňavost) .....</i>	<i>33</i>
1.6.1.1 Příčiny rinolalie.....	34
1.6.1.2 Diagnostika rinolalie.....	34
1.6.1.3 Náprava rinolalie.....	34
1.6.1.4 Prevence rinolalie	34
<i>1.6.2 Palatolalie .....</i>	<i>35</i>

1.6.2.1 Příčiny palatolalie	36
1.6.2.2 Důsledky orofaciálních rozštěpů	36
1.6.2.3 Příznaky palatolalie.....	36
1.6.2.4 Náprava palatolalie	36
1.6.2.5 Logopedická náprava	37
1.7 Narušení plynulosti řeči.....	37
1.7.1 <i>Koktavost – Balbuties</i>	37
1.7.1.1 Doba vzniku koktavosti	37
1.7.1.2 Příčiny koktavosti	38
1.7.1.3 Příznaky koktavosti.....	38
1.7.1.4 Náprava koktavosti	40
1.7.1.5 Prevence koktavosti	41
1.7.2 <i>Breptavost</i>	41
1.7.2.1 Příčiny breptavosti	41
1.7.2.2 Příznaky breptavosti	41
1.7.2.3 Náprava breptavosti	42
1.7.2.4 Prevence breptavosti	42
1.8 Verbální projev.....	42
1.8.1 <i>Funkce projevu</i>	42
1.8.2 <i>Základní rozdíly mezi projevy mluvenými a psanými</i>	43
1.8.3 <i>Útvary mluvených projevů</i>	43
1.8.4 <i>Stránky mluveného projevu</i>	45
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
2.1 Náprava řeči v mateřské škole	47
2.1.1 <i>Režim dne</i>	48
2.2 Náslech v mateřské škole	49
2.2.1 <i>Individuální logopedická intervence dětí</i>	50

2.2.1.1	Dívka necelých sedm let	51
2.2.1.2	Chlapec – šest let	52
2.3	Zápis do školy	53
2.4	Hrátky s řečí	54
2.4.1	<i>Dechová cvičení.....</i>	55
2.4.2	<i>Fonační cvičení .....</i>	56
2.4.3	<i>Artikulační cvičení.....</i>	56
2.4.4	<i>Hrubá motorika .....</i>	58
2.4.5	<i>Jemná motorika .....</i>	58
2.4.6	<i>Grafomotorika .....</i>	59
2.4.7	<i>Sluchová percepce .....</i>	59
2.4.8	<i>Zraková percepce .....</i>	60
2.4.9	<i>Rytmičné schopnosti .....</i>	60
2.4.10	<i>Rozumové schopnosti.....</i>	60
2.5	Žáci navštěvující kroužek „Hrátky s řečí“	61
2.5.1	<i>Žákyně Karolína .....</i>	61
2.5.2	<i>Žák Adam.....</i>	63
2.5.3	<i>Žákyně Wiktorie.....</i>	65
2.5.4	<i>Žák Jiří.....</i>	67
2.5.5	<i>Žákyně Kateřina .....</i>	68
2.5.6	<i>Žákyně Natálka.....</i>	69
2.5.7	<i>Žák David .....</i>	70
2.6	Dotazníkové šetření.....	73
2.6.1	<i>Výběr vzorku.....</i>	73
2.6.2	<i>Námi očekávané odpovědi.....</i>	74
2.6.2.1	<i>Snažíte se v hodinách mluvit spisovně? .....</i>	74
2.6.2.2	<i>Používáte v mluveném projevu parazitní slova? .....</i>	74

2.6.2.3 Využíváte v projevu nonverbální komunikaci?	74
2.6.2.4 Dělá Vám problém výslovnost některých hlásek?	74
2.6.3 Získaná data z dotazníků a jejich interpretace	75
2.6.2.1 Snažíte se v hodinách mluvit spisovně?	75
2.6.2.2 Používáte v mluveném projevu parazitní slova?	75
2.6.2.3 Využíváte v projevu nonverbální komunikaci?	75
2.6.2.4 Dělá Vám problém výslovnost některých hlásek?	76
2.6.3 Zhodnocení dotazníků	76
2.7 Použité metody	77
2.7.1 Dotazník	77
2.7.2 Pozorování	77
ZÁVĚR	78
LITERATURA	79
PŘÍLOHY	80

ÚVOD

V roce 2007 jsme pracovala jako učitelka v Mateřské škole Nádražní v Mimoní. Na toto místo jsem nastoupila ihned po maturitě. Byla jsem učitelkou v oddělení s dětmi s logopedickými vadami a společně jsme procvičovali dechová a artikulační cvičení. Kolegyně dělala pravidelně logopedickou nápravu řeči jednotlivých dětí. Tato práce mě velice zaujala, proto jsem se rozhodla v roce 2012 splnit kurz Logopedické prevence u dětí a žáků v ČR pod vedením Asociace logopedů ve školství.

Na základě tohoto kurzu jsem se rozhodla na naší škole ve Stráži pod Ralskem, kde pracuji jako učitelka 1. stupně, otevřít kroužek „Hrátky s řečí“.

Když jsem se rozhodovala o výběru tématu své diplomové práce, okamžitě jsem věděla, že se budu zabývat právě touto problematikou.

V mé diplomové práci se zabývám nápravou logopedických vad u žáků po nástupu do základní školy.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Řeč

Pro každou kulturu existuje vlastní kulturní jazyk, který má dvě podoby: mluvenou a psanou. Každá podoba má svou soustavu znaků, jejíž pomocí se vyjadřují myšlenky. Prostřednictvím řeči se realizuje mluvená podoba jazyka.

Řeč je důležitá pro komunikaci s ostatními lidmi a ve vyjadřování svých myšlenek. Používáním řeči se odlišujeme od zvířat. Lidské řeči předcházeli dlouhý vývoj, jelikož primitivní předstupně řeči se objevují již u některých druhů zvířat.

1.1.1 Vývojové složky řeči

Rozeznáváme 3 vývojové složky řeči¹:

- Projevová složka

Jedná se o vydávání různých zvuků, jímž tvor (zvíře) projevuje své pocity, hlad, bolest, radost, strach aj.

- Vybavovací složka

Tvor vydává zvuky, které vyvolají hybnou reakci, př. zvířata ve stádech na příslušný varovný signál zahájí hybnou reakci (útěk).

- Sdělovací složka

Schopnost sdělovat a dorozumívat se pomocí hlasité řeči.

Nejčastěji se lidé dorozumívají pomocí mluvené řeči, je jednodušší a vnímaná pouze sluchem. Pro správný vývoj řeči je velmi důležitý sluch. Dítě poslouchá různé zvuky a snaží se je vnímat, rozlišit a napodobovat.

Pokud dochází k výměně informací mezi lidmi a uskutečňuje se prostřednictvím mluveného nebo psaného jazyka, jedná se o komunikaci.

---

¹ U zvířat se vyskytují pouze první dvě složky, u lidí všechny tři složky.

1.2 Tvoření hlasu

Ke správné výslovnosti je třeba správné používání mluvných orgánů, správného dýchání a tvoření hlasu.

1.2.1 Mluvidla

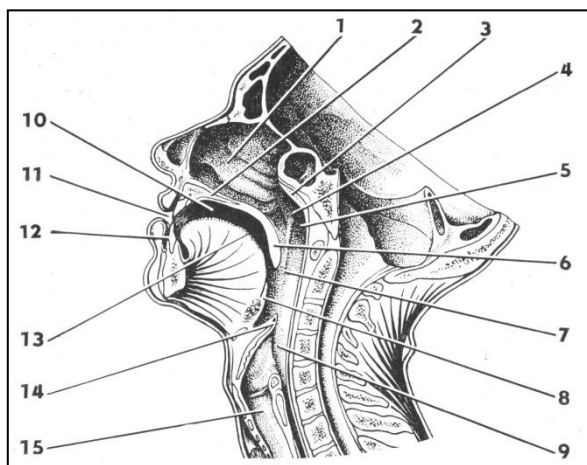
Při tvoření artikulované řeči používáme části dýchacího a zažívacího systému, které se nazývají mluvidla nebo mluvní orgány.

Mluvidla se dělí na 3 složky:

- Dýchací ústrojí (respirační)
- Hlasové ústrojí (fonační)
- Artikulační ústrojí (modifikační, hláskotvorné)

1.2.2 Tvorba hlasu

Průdušnicí vychází vydechovaný vzduch do hrtanu. Prochází hlasovou štěrbinou (glottis), kde rozkmitává hlasivky a vzniká hlas. Výška hlasu se mění podle napětí hlasivek a síly výdechového proudu. Charakteristický zvuk jednotlivých hlásek vzniká v prostoru nad hrtanem. V artikulačním ústrojí je zvuk dokončen. Pomocí pohybů jazyka, měkkého patra, rtů a zubů nabývá hlasivkový tón nebo pouhý výdechový proud charakter lidské řeči.

1 nosní dutina, 2 tvrdé patro, 3 nosohltanová (třetí) mandle, 4 vyústění Eustachovy trubice, 5 nosohltan, 6 měkké patro, 7 ústní část hltanu, 8 kořen jazyka, 9 hrtanová část hltanu, 10 ústní dutina, 11 ústní otvor, 12 ústní předsíň, 13 hřbet jazyka, 14 příklopka hrtanová, 15 hrtan

Obr. 1 Průřez mluvidly dle [5]

1.2.3. Rozdělení hlásek

Hlásky se rozdělují na samohlásky (vokály) a souhlásky (konsonanty).

Samohlásky mají schopnost tvořit slabiku, souhlásky ne. Výjimkou jsou pouze v českém jazyce slabikotvorné *r* a *l*. Při tvoření samohlásek vzduch volně prochází dutinou ústní. Zatímco při tvoření souhlásek se výdechovému proudu do cesty staví překážka. Aby výslovnost byla přesná, tak vše závisí na dobrém stavu artikulačních orgánů. Například při nedostatečné činnosti měkkého patra má řeč nepříjemné nosové zabarvení. Správné tvoření vokálů nebo konsonantů závisí také na dostatečném mluvním vzoru v rodině, ale i ve škole.

Podle polohy jazyka (ve směru svislém a vodorovném) můžeme vokály při artikulaci rozdělit pomocí samohláskového trojúhelníka. Spisovná čeština obsahuje pět samohlásek: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*.

Tab. 1 Vokálový trojúhelník dle [7]

	přední		střední		zadní
vysoké	i				u
středové		e		o	
nízke			a		

Při tvoření souhlásek naráží výdechový proud při průchodu mluvidly na překážku. „V místě překážky vzniká charakteristický šum souhlásek.“ (Vyštejn 1991, s. 22) Podle způsobu artikulace třídíme souhlásky tak, zda-li je překážka buď úplná (tvoří se závěr = souhlásky závěrové), nebo neúplná (souhlásky úžinové a polozávěrové). Podle místa artikulace třídíme souhlásky podle toho, kde překážka vzniká (předopatrovou, retozubnou). Znělost zjistíme podle znělosti nebo neznělosti konsonantu.

Tab. 2 Rozdělení konsonantů dle [9]

Podle místa artikulace			retné		zubodásňové		předopatrové		zadopatrové a hrtanové	
Podle účasti hlasivek			znělé	nezn.	znělé	nezn.	znělé	nezn.	znělé	nezn.
Podle způsobu artikulace	závěrové	ústní	b	p	d	t	dʔ	tʔ	g	k
		nosové	m		n		ň		/ŋ/	
	polozávěrové				/z/, /z/	c, č				
	úžinové	vlastní	v	f	z, ž	s, š	j		/ɣ/, h	ch /x/
		bokové			l					
		kmitavé			r, ř	ř				

1.2.4 Modulační faktory souvislé řeči

Mezi modulační faktory souvislé řeči patří modulační prostředky, a to jsou tyto:

- Přízvuk
- Melodie řeči
- Tempo řeči a pauzy

1.2.4.1 Přízvuk

V češtině je přízvuk kladen na první slabiku slova. Zvýraznění celého slova ve větě se nazývá důraz, př. Na tebe **nikdy** nezapomenu.

1.2.4.2 Melodie řeči

Melodie řeči je dána melodií věty. Rozlišujeme větu ukončenou, kdy na konci věty klesneme hlasem, zjišťovací (otázku), kdy na konci stoupneme s hlasem, a větu citově zabarvenou.

1.2.4.3 Tempo řeči a pauzy

Pauza nám dělí souvislý tok řeči na jednotlivé větné celky nebo na promluvové úseky. Při různém tempu řeči odlišujeme méně závažné a důležité části mluveného projevu.

1.3 Vývoj dětské řeči

Již při narození se novorozenec hlasitě projevuje. Jeho křik je považován za reflexní reakci při změně dýchání.

Kolem šestého týdne se hlas mění a dítě využívá svého hlasu v nelibých situacích. Ve dvanáctém týdnu se projevují i libé zvuky, jako broukání, vrnění, které jsou známkou příjemných pocitů. Pomocí mluvidel a náhodným pohybem vznikají zvuky podobné slabikám či slovům. Ale jedná se pouze o náhodu, jelikož si dítě „jen hraje“. Tyto zvuky a žvatlání reprodukuje i děti, které neslyší nebo mají vadu sluchu.

Napodobované žvatlání spadá do prvního roku dítěte. Opakuje vlastní zvuky nebo i ty, které slyší ve svém okolí.

V prvním roce začíná dítě rozumět některým slovům. Samo začíná používat jednoduchá slova. Pomocí slov nahrazuje celé věty. Pokud dítě řekne slovo máma, může to znamenat, že ji rádo vidí, ale také že má hlad. Vždy dané slovo dokresluje mimikou a intonací.

Kolem roku a půl používá jednoduché věty (dvouslovné až tříslavné).

Ve dvou letech mluví v krátkých větách a ve třech letech dítě používá přibližně tisíc slov. Jeho gramatická stavba jazyka se zdokonaluje a řeč se obohacuje o nové výrazy.

V šesti letech je řeč správná po obsahové i gramatické stránce řeči. Řeč je plynulá a souvislá.

Přibližně v sedmi letech se fixují všechny hlásky a řečové funkce.

*„Člověk vymyslel řeč proto, aby se mu do hlavy vešel celý svět.“
(Jiří Voskovec)*

1.4 Narušený vývoj řeči

Narušený vývoj řeči u dítěte je narušení jedné, více, anebo všech oblastí vývoje řeči s ohledem na fyziologický věk dítěte.

1.4.1 Opožděný vývoj řeči

Ve třech letech končí období prodloužené fyziologické nemluvnosti. Pokud dítě nemluví ve třech letech nebo mluví méně než ostatní děti, jedná se o opožděný vývoj řeči. Je důležité dítě řádně odborně vyšetřit a provést diagnostiku. Vyšetření se provádí foniatrické, neurologické a psychologické aj. Zjišťují se příčiny opožděného vývoje řeči.

1.4.1.1 Příčiny opožděného vývoje řeči

- Sociální prostředí

Nejčastějším zdrojem příčin opožděného vývoje je sociální prostředí. Prostředí je nepodnětné, nestimulující, rodiče nemají zájem o komunikaci s dítětem. Dítě se snaží o rozhovor, kontakt, ale když je nechápáno, jemu neporozuměno, přestává se snažit.

- Dědičnost

Dědičnost se podílí nejméně jednou třetinou na opožděném vývoji řeči.

- Citová deprivace

Dítě má velmi málo citových vazeb. Není zvědavé, nemá zájem zkoumat okolí, napodobovat a potřebu získávat informace.

- Nedostatek mluvního kontaktu

Rodiče nemají na své dítě čas, nehrají si s ním. Je odkázáno samo na sebe. Pokud dojde ke kontaktu mezi matkou (otcem) a dítětem, většinou se jedná o striktně dané a stereotypní věty typu: Jez, sed' pořádně, běž si hrát, co to zase vyvádíš, běž k sobě do pokoje.

„Extrémní nedostatek mluvního kontaktu může vývoj narušit natolik, že se už nedá nic zachránit.“ (Kutálková 1999, s. 132)

- Nadbytek péče o řeč

Jedná se o příliš pečlivou výchovu, kdy rodiče dítěti splní, co chce. Děti mají pasivní slovní zásobu, nemají touhu něco sdělovat. Rodina řeší situaci zvýšenou péčí (koupí hraček). Rodiče za něho komunikují s okolím.

- Nedostatky ve sluchovém vnímání

Pokud sluch není v pořádku, má za následek opožděný vývoj řeči a řeč není kvalitní.

- Oligofrenie

Jedná se o poruchu intelektu různého stupně. Oligofrenie je doprovázena opožděným (omezeným) rozvojem řeči.

- Vývojové vady mluvidel

Vývojovou vadou jsou hlavně rozštěpy rtu nebo patra. Rozštěpy nemohou blokovat vývoj řeči, ale mohou ho pozdržet.

1.4.1.2 Prevence opožděného vývoje řeči

Je velmi nutné nečekat do tří let dítěte, zda začne mluvit či ne. Mohly by se přehlédnout různé okolnosti, které je třeba řešit co nejdříve. Je velmi důležité zjistit, jaké je smyslové vnímání dítěte, jakou má slovní zásobu, kresbu, grafomotoriku, vyjadřovací pohotovost, artikulační obratnost a jak hospodaří s dechem.

1.4.1.3 Náprava opožděného vývoje řeči

Aby se deficit co nejdříve dorovnal, je potřeba u dítěte vyvolat mluvní apetit. Musíme dítě pustit ke slovu, nechat ho, aby se snažilo mluvit samo. Ze začátku mu musíme hodně napovídat. Nejprve používáme pro určitou věc stejný název (pes = haf, pít = bumbat). Pokud slov začne přibývat, je dobré doplňovat slovní zásobu pomocí obrázků. Poté se věnovat vyjadřovací obratnosti. S dítětem sedíme nad knížkou a jednoduchými větami popisujeme, co vidíme (př. To je kočka. Děla mňau. Jak dělá kočka? Mňau. Ukaž, kde je kočka? Tam, ano, na střeše. Co dělá? Hajá. Atd.).

1.4.2 Dysfázie

„Vývojová dysfázie, neboli specificky narušený vývoj řeči, je narušená komunikační schopnost, kterou řadíme k vývojovým poruchám. Je to centrální porucha řeči.“ (Klenková 2006, s. 67)

Definování narušeného vývoje řeči je velmi složité, jelikož se odborníci ve svých názorech liší a na tuto problematiku nahlíží nejednotně. Dříve byla tato porucha nazývána jako alalie, dětská vývojová nemluvnost, sluchoněmota a afemie.

Dysfázie není poruchou výslovnosti.

1.4.2.1 Příčiny dysfázie

Nejčastější příčinou je nezralost nebo narušení centrální nervové soustavy. Děti s dysfázií mají nejčastější příznaky lehké mozkové dysfunkce. Většina z nich má v anamnéze záznam o rizikovém těhotenství, nedonošenosti, komplikaci při porodu, celkové nevyzrálosti či nízké porodní váze.

Stupeň poruchy závisí na tom, v jaké části mozku se nachází zdroj problémů.

- Nemluvnost

Jedná se o nejtěžší stupeň poruchy. Dítěti s nemluvností se nevyvíjí mluvená řeč a vyjadřuje se jen pohybem a hlasem. Poškození v dostředivé části reflexního kruhu je velmi závažné. Jedná se o poruchu, kdy je postiženo rozumění řeči a rozumový vývoj stagnuje. Poškození v odstředivé části reflexního kruhu umožňuje dítěti možnost dobře řeči rozumět. Vnitřní řeč se může vytvořit na dobré úrovni. Zde se pak dají využít možnosti pro nalezení náhradních mechanismů dorozumívání.

- Těžká dysfázie (částečná nemluvnost)

Těžká dysfázie je střední stupeň poruchy. Jedná se o poruchu, která vede k velmi závažným postižením komunikace. Tyto postižení mají za následek omezení rozumových schopností. Řeč se vyvíjí, ale opožděně a pomaleji. Dysfatické dítě se špatně učí všemu, co si ostatní děti (i mladší) rozvíjí pouze napodobováním.

Vývoj se může zastavit v určité vývojové etapě a dál se už nerozvíjí. Většinou se jedná o období křiku, významových zvuků nebo napodobování.

U některých dětí, které mají poškození receptivní části centrální nervové soustavy, se objevují echolálie. Je to bezděčné opakování slyšených zvuků po druhých lidech. Mohou opakovat i malé větičky, ale nemají přesnou představu, často zápolí s realizací slov, vět.

Dysfázie nemá žádný lehký stupeň. Jelikož dysfázie neznemožňuje komunikaci. Dítě má velké problémy nejen v řeči, ale i obsahové a gramatické složce jazyka.

- Dysfatické rysy řeči

Můžeme se setkat s dětmi, které mají jen určité příznaky dysfázie. Tyto děti se integrují do běžného zařízení, alespoň v předškolním období. Ve školce se snaží s dětmi dorozumět, a proto je to pro ně velká motivace. Nejdůležitější je průběžná odborná péče, dobrá práce s rodinou i s mateřskou školou.

Pokud se dítěti v předškolním zařízení neupraví porucha natolik, že by mohlo navštěvovat základní školu, je řešením speciální škola. Kde se dětem věnují učitelé logopedi a školní vyučování je zaměřené na rozvoj řeči.

Dysfatické děti s lehčí poruchou mají nejlepší naději na postupné vymizení potíží. Velmi často bývají vystavovány většímu výchovnému tlaku. Lehčí stupeň dysfázie je často zaměňován za dyslálii. Dítě bývá špatně vyšetřeno a jeho problémy mohou setrvat až do školního věku. Ve škole mu to způsobuje mnoho potíží, hlavně při psaní. Často bývá klasifikován stejně jako zdravé děti.

1.4.2.2 Příznaky dysfázie

- Obsahová stránka:

Řeč je velmi chudá, malá slovní zásoba, vyjadřovací obratnost je omezena, formulace vět jsou stereotypní.

- Gramatická stránka:

Nedokáže dát správný pád za předložku (na hlavě x na hlavu), plete si vidy sloves (pochoval x pochopil), vynechává zvrtná slovesa se a si, dělá velmi časté chyby ve skloňování a časování.

- Větná stavba:

Věty jsou často nesmyslné, jednoduché, mají zpřeházený slovosled (Já udělal bych kytku, hezkou)

- Výslovnost:

Dysfatické dítě nemá problém s vyslovováním jednotlivých hlásek. Umí všechny hlásky jako přírodní zvuk, ale neumí je spojit ve slovo (př. Haf je pes, ale slovo pes říct neumí). Nedokáže odlišit tvrdé a měkké slabiky. Velké potíže mají i s hláskami znělými (př. Půjdeme k dědečkovi a babičce řeknou jako: půjdeme k tetečkovi a papičkovi).

1.4.2.3 Prevence dysfázie

Pokud se dá očekávat riziko dědičnosti, obtížného porodu, nezralosti, pak je důležité se více zaměřit na hry k rozvoji fonemického sluchu a motorické obratnosti mluvidel.

Dysfázii se vyhnout nelze, ale je ji možné brzy rozpoznat, a proto její důsledky zmírnit.

1.4.2.4 Náprava dysfázie

Nejčastěji je využívána skupinová nebo individuální forma logopedické nápravy. Důraz je kladen na přesné smyslové vnímání, na motorickou obratnost, nácvik pozornosti a vytrvalosti.

U dětí s dysfatickými rysy se jejich porucha většinou odstraní před nástupem do školy. I přesto se mohou vyskytovat ještě problémy s výslovností. Ty se však pomalu vytrácí při výuce čtení.

Ve většině případů se využívá odkladu školní docházky.

1.4.3 Afázie

„Afázie je narušení komunikační schopnosti, jehož příčinou je ložiskové poškození mozku. Jedná se o poruchu získanou – řeč byla již vyvinuta a na základě organického poškození dochází ke ztrátě řeči. U afázie je zasažena v různé míře receptivní i expresivní složka řeči, mluvená i psaná řeč. Afázie má širokou symptomatologii.“ (Klenková 2006, s. 90)

1.4.3.1 Příčiny afázie

Nejčastější příčiny jsou cévní mozkové příhody, mozkové nádory, záněty mozku, degenerativní onemocnění centrální nervové soustavy, intoxikace, úrazy mozku. Jak už bylo zmiňováno, afázie je získaná porucha.

1.4.3.2 Příznaky afázie

Příznaky se projevují v různých kombinacích, kvalitě a množství. Nejdůležitějším příznakem je, zda je řeč plynulá (fluentní) nebo neplynulá (nonfluentní).

1.4.3.3 Dělení afázie

- Senzorická (receptivní)
- Motorická (expresivní)
- Totální (globální)

1.4.4 Mutismus

„Mutismus znamená oněmění, jedná se o nepřítomnost nebo ztrátu řečových projevů, která není podmíněna organickým poškozením centrálního nervového systému.“ (Klenková 2006, s. 91)

Činností mozku bývají ovlivňovány naše funkce a schopnosti. Nejvyšší schopnost vyšší nervové činnosti je lidská řeč. Která je velmi důležitá pro komunikaci.

Centrální nervová soustava může mít poškození:

- Organické (nádory, krvácení do mozku, traumata, aj.)
- Funkční (nepřesné přenášení informací, postižení spojů mozkových, aj.)
- Psychogenní (poruchy ve vyšší nervové činnosti, př. psychogenní nemluvnost - mutismus)

1.4.4.1 Rozdělení mutismu

Dle Klenkové (2006, s. 92) se dělí následovně:

- „Autistický – symptom dětské schizofrenie, kdy dochází k nedostatku mluvní iniciace“
- „Neurotický – příčinou jsou určité neurotické bariéry, které dítěti nedovolují, aby se projevovalo verbálně v určitých náročných společenských situacích“
- „Perzistentní – útlum řečových projevů trvá delší dobu, minimálně však po dobu čtyř týdnů“
- „Psychotický – vyskytuje se jako jeden ze symptomů psychóz“

- „Reaktivní – je popisován jako následek psychotraumatizujícího zážitku, ztráta řečových projevů, jejíž vznik je chápán jako reakce v časové souvislosti s psychotraumatem“
- „Situační – útlum řečových projevů je spojen se změnou situace (neznámé prostředí), projevy jsou pouze krátkodobé, psychologicky vysvětlitelné“
- „Totální – absence řečových projevů je rozšířena na veškeré osoby, prostředí a situace, ve kterých se daný jedinec nachází“
- „Tranzientní – útlum řeči je pouze přechodný stav“
- „Traumatický – omezení funkčnosti řečových projevů je následkem emocionálního nebo somatického traumatu“
- „Elektivní – absence řeči v konkrétní situaci, konkrétním prostředí, v kontaktu s určitými osobami“

V současné době je zahrnuta pouze jedna forma mutismu a to elektivní mutismus.

1.4.4.2 Elektivní mutismus

Nejčastěji se vyskytuje u dětí věku předškolního a mladšího školního. Jedná se o poruchu sociální adaptace. Nejedná se o postižení řeči, ale o poruchu jejího používání.

Riziko vzniku poruchy mohou zvyšovat osobnostní vlastnosti (zvýšená zlostnost, stydlivost, aj.), riziko není závislé na inteligenci dítěte. V počátku vývoje se u dětí mohou projevovat obavy z cizích lidí. Velmi často se vyhýbají kontaktu s neznámými lidmi.

1.4.4.3 Příčiny elektivního mutismu

- Endogenní příčiny: velká psychická vnímavost, citlivost vůči vlastním výkonům
- Exogenní příčiny: velmi přehnané požadavky na řeč nebo na chování dítěte
- Různé druhy jiných faktorů: změna prostředí, stěhování, výsměch spolužáků, nepřiměřený trest, obavy z trestu, nevhodná reakce okolí na mutismus, zažívání pocitu viny, počátek školní docházky, nejednotná výchova, konflikty mezi rodiči aj.

1.4.4.4 Příznaky elektivního mutismu

Dítě s elektivním mutismem nemluví v určitých situacích. Řeč se od něho očekává, ale v tu danou chvíli nemluví. V ostatních situacích (například s rodinou) mluví normálně a nemá problémy s řečí (nemusí mít ani jinou vadu řeči).

Největší potíží má s používáním řeči v konkrétní situaci. Mohou tomu přispět i jiné přidružené příznaky jako je:

- Nadměrný stud
- Sociofobie
- Sociální izolace nebo odtaživost
- Záchvaty vzteku
- Negativismus
- Úzkostné poruchy v rodinné anamnéze
- Strach či sociální rozpačitost

Při určování diagnostiky je velmi důležitá diferenciální diagnostika, která vyloučí:

- Opožděný vývoj řeči
- Dětskou epileptickou afázii
- Mentální retardaci
- Dětskou vývojovou dysfázii
- Pervazivní (všepronikající) vývojovou poruchu – Aspergerův syndrom, dětský autismus

1.4.4.5 Prevence mutismu

Nejdůležitější prevencí je způsob výchovy v rodině. Pokud víme, že dítě má sklony k elektivnímu mutismu, nenutíme ho v cizím prostředí mluvit. Nebudeme mu nic slibovat, hrozit mu či ho nějak uplácet různými argumenty. Pro dítě je nejlepší, když se budeme tvářit, že se nic neděje. Necháme ho rozkoukat a poté si zhodnotí sám, zda začne mluvit či ne. Např. při příchodu do školky mu nejprve nabídneme hračky, nevšímáme se ho. Poté se dítě pomalu rozkoukává, prohlíží si paní učitelku a snaží se adaptovat se do nového prostředí. Je zde nutná pozvolná adaptace, která může trvat různě dlouho. Nucení do řeči situaci velmi zhoršuje.

Je nutné sledovat, zda se dítě snaží o komunikaci (např. pohledy, gesta).

Formulace otázek musí být přesná. Dítě většinou odpovídá ano x ne. Nejčastěji šeptá. Nenutíme ho mluvit nahlas. Může jen přikývnout hlavou. Pokud neodpovídá, odpovíme si sami a rozhovor pokračuje.

1.4.4.6 Náprava mutismu

Při odstranění mutismu je důležitá nenápadná pochvala. Stačí jen pohlazení či úsměv. Dítě zjistí, že se po něm nechce nic těžkého, co by nezvládlo. Postupně získává jistotu v sebe i okolí.

Také může pomoci přítomnost sourozence či blízkého kamaráda. Vše dělají spolu a dítě s mutismem nemá problémy se sourozencem komunikovat. Jeho adaptace bývá proto snazší.

1.5 Narušení článkování řeči

Do skupiny narušené článkování řeči je řazena dyslalie a dysartrie.

1.5.1 Patlavost – dyslalie

„Patlavostí neboli dyslálií nazýváme vadnou výslovnost jedné nebo několika hlásek mateřského jazyka, přičemž výslovnost ostatních hlásek je správná.“ (Sovák, 1984, s. 156)

U dyslalie se jedná o vývojovou poruchu (nedostatečnost, opožděnost vývoje řeči).

Patlavost je také nejrozšířenější vada řeči. Vyskytuje se nejčastěji v dětském věku.

Tvoření jednotlivých hlásek, hlavně těch, které jsou pro artikulaci náročné, trvá jen určitou dobu. Jedná se hlavně o patlavost u dětí v předškolním věku, kterým se v průběhu vývoje, rozvojem motoriky mluvidel a sluchové diferenciaci, vada výslovnosti sama upraví. Špatnou výslovnost u dětí v předškolním věku nazýváme **výslovnost nesprávná**.

Ale pokud dítěti přetrvává vada i po sedmi letech, kdy se ukončuje vývoj tvoření jednotlivých hlásek, jedná se o **výslovnost vadnou**.

1.5.1.1 Příčiny patlavosti

- Vliv prostředí

Jedná se především o špatné mluvní vzory, zejména o vady výslovnosti některého z rodičů, sourozenců, kamarádů, spolužáků.

- Vady smyslových orgánů – sluchu a zraku

U sluchu se jedná hlavně o vady percepce (nedostatečná ostrost sluchu, snížená schopnost rozlišovat hlásky, špatná diferenciacie jednotlivých hlásek.

U zraku se jedná nejvíce o patlavost hlásek t, d, n a sykavek, jelikož děti s poruchou zraku nevytváří dané fonémy správně. Nemohou zrakem napodobovat mluvní vzor.

- Nedostatek citových vztahů

Děti, které vyrůstají v některých dětských ústavech či v rodině, kde není dostatek citové výchovy, začínají mluvit nesprávně, ale i pozdě.

- Poruchy v centrálním nervovém systému

Při dětské mozkové obrně (DMO) bývá výslovnost velmi těžce narušena. Je zde narušeno hláskování i celkové vyslovování, tato vada se nazývá **dysartrie**.

- Pohybová neobratnost

Dítě může mít celkovou pohybovou neobratnost, která se pozná při tělesné výchově, nebo se může jednat pouze o neobratnost mluvidel (špatná artikulace).

- Anomálie mluvních orgánů

Anomálie mluvidel se velmi negativně promítají do artikulačních možností i schopností. Nejčastějšími anomáliemi mluvních orgánů bývají vady skusu a chrupu. Mezi anomálie řadíme velmi často tzv. přirostlý jazyk. Jazyková uzdička zabraňuje správnému pohybu jazyku. Přirostlý jazyk se pozná u dítěte tak, že při vyplazení jazyka se mu na špičce jazyka tvoří dva hrbolky, připomínající srdíčko. V tomto případě pomůže jednoduchý lékařský zákrok tzv. nastříhnutí uzdičky.

Nejzávažnějším defektem jsou rozštěpy patra. Vytváření artikulace jednotlivých hlásek se posouvá vzad, za rozštěp. Tento defekt je také doprovázen poruchou nosní rezonance, která se nazývá **palatolálie**.

„Podle anomálií postiženého mluvního orgánu, který je příčinou vadné výslovnosti, pak hovoříme o dyslálii labiální (retné), dyslálii dentální (zubní), dyslálii lingvální (jazykové), dyslálii palatální (paterní).“ (Vyštejn 1991, s. 36)

- Nevhodný postoj okolí dítěte k jeho řečovému vývoji

Za nevhodný postoj se považuje časté kárání dítěte za jeho řečové neúspěchy. Nejčastější příčinou bývá, že rodiče dítě nutí, aby nesprávně vyslovovanou hlásku opakovalo. Myslí si, že se tím hlásku samo naučí vyslovovat správně. Je to velká chyba, jelikož samotnou hlásku fixují.

1.5.1.2 Typy patlavosti

Rozeznáváme tři druhy patlavosti:

- Patlavost hlásková

Při patlavosti hláskové jsou špatně vyslovovány jednotlivé hlásky, které se nazývají fonémy mateřského jazyka. Hlásková patlavost se vyskytuje ve čtyřech formách.

- Mogilálická forma

Při této formě patlavosti dítě nejčastěji vynechává určitou hlásku. Nevyslovitelný foném bývá nahrazen neurčitým, nehláskovým vokálem (ničím). Př. Dítě, které vynechává hlásku r, vyslovuje místo slovo ruka = uka, koruna = kouna. Při vynechávání hlásky l vyslovuje místo slova kolečko = koečko aj.

- Paralálická forma

Dítě, které nedovede vyslovit danou hlásku, tak ji nahradí hláskou jinou. Většinou se jedná o hlásku artikulačně méně náročnou. Př. hlásku r nahrazuje hláskou l nebo j, místo koruna vyslovuje koluna, kojuna aj.

- Deformovaná forma

Hláška se vytváří na jiném artikulačním místě. Hláška bývá zvukově deformovaná. Př. mezizubní šišlavost.

- Mnohočetná forma

Jinak se nazývá – dyslálie multiplex. Jedná se o špatné vyslovování více hlásek. Řeč je téměř nesrozumitelná.

- Patlavost slabiková a slovní

Dítě může zvládat správně vyslovovat jednotlivé fonémy, ale při hláskových seskupeních hlásky dítě vynechává, přesmykuje. Může dojít až k nesrozumitelnosti. Dítě místo stř vyslovuje pouze tř. Nejtěžším stupněm této patlavosti je, když dítě vytváří vlastní novotvary bako = pták, imo = pes, jeho řeči rozumí pouze nejbližší okolí. Někdy

se komolené slovo může podobat počtem slabik ke slovu správnému miksa = miska, klitka = kytká.

1.5.1.3 Nežádoucí důsledky dyslálie

Patlavost nemůžeme považovat za drobnou vadu. Řeč je velmi důležitá pro mluvní projev, který nás provází celým životem. Dyslálie může velmi nepříznivě působit na psychiku člověka a na jeho začlenění do společnosti.

1.5.1.4 Prevence patlavosti

Nejdůležitější prevencí je správný mluvní vzor. Dítě by mělo slyšet správnou výslovnost, měla by mu být předkládána co nejvíce. Nikdy bychom neměli na dítě šišlat, což samozřejmě neznamená, že nemůžeme používat zdvořilky. Pokud o sobě víme, že máme poruchu výslovnosti, měli bychom navštívit logopeda. Logopedie není jen pro děti, ale i pro dospělé.

1.5.2 Porucha hláskování - dysartrie

„Dysartrie je porucha motorické realizace řeči jako celku vznikající při organickém poškození centrální nervové soustavy. Dysartrie vystupuje jako nejtypičtější narušení komunikačních schopností související s poruchou artikulace. Nejtěžší stupeň dysartrické poruchy se projevuje schopností verbální komunikace. Dysartrie může vzniknout v kterémkoliv období života., (Klenková 2006, s. 116)

1.5.2.1 Příčiny dysartrie

- v prenatálním období

Infekční onemocnění, Rh – inkompatibilita, nedonošenost, pokusy o přerušování těhotenství, úrazy matky aj.

- v perinatálním období

Asfyxie během porodu.

- v postnatálním období

Encefalitida, meningitida, intoxikace novorozence, silné horečky.

- v pozdějším věku

Zánět mozkových blan, nádory, úrazy hlavy, cévní onemocnění, roztroušená skleróza, Parkinsonova nemoc aj.

1.5.2.2 Příznaky dysartrie

Nejčastějším příznakem je porucha artikulace, porucha hláskování a vyslovování. Mohou se projevit i problémy s tempem řeči a silou hlasu. Může dojít i k narušení respiračního a hrtanového svalstva. Je narušen soulad mezi jazykem, čelistí a svaly rtů.

1.5.2.3 Diagnostika dysartrie

Na základě komplexního vyšetření neurologa, foniatra, logopeda, psychologa a oftalmologa se stanoví diagnóza dysartrie. Pomocí diferenciální diagnostiky se dysartrie odlišuje od jiných poruch s narušenou komunikačními schopnostmi př. od vývojové dysfázie, dyslalie, afázie.

1.5.2.4 Náprava dysartrie

U dítěte se získanou formou dysartrie se používají jiné terapeutické prostředky a metody, než u dítěte s vrozenou formou dysartrie. Nejdůležitější je včasná a neodkladná terapie. Cílem terapie je zachování dobré sociální kvality života a snaha o usilovné zlepšení komunikačních schopností.

1.6 Narušení zvuku řeči

Rinolalie a palatolalie patří do skupiny narušení zvuku řeči, i když palatolalie je považována za samostatnou nozologickou jednotku.

1.6.1 Rinolalie (Huhňavost)

„Rinolalie je narušení komunikační schopnosti, která postihuje jak zvuk řeči, tak artikulaci.“ (Klenková 2006, str. 130)

Uzávěr patrohltanový se nachází mezi dutinou ústní, nosohltanem, dutinou ústní a hltanem. Při polykání by se měl uzávěr uzavřít, jinak by tekutina vytékala ven nosem. Při dýchání je uzávěr otevřený. Pokud vyslovujeme nosovky m, n, ň (ng), tak se uzávěr také neuzavírá. Při ostatních hláskách ano.

Rinolalii dělíme takto:

- **Hyponazalita**

Také nazývaná jako zavřená huhňavost. Při zavřené huhňavosti jsou v dutině nosní překážky, které se staví do cesty výdechovému proudu (např. třetí madle). Pokud se překážka nachází v přední části dutiny, nazýváme ji anteriorní. Pokud v zadní části, pak posteriorní. Vzniká rýmový zvuk řeči. Dalšími projevy může být omezené dýchání nosem (převládá dýchání ústy), porucha čichu a špatné vyslovování hlásek m, n, ň.

- **Hypernazalita**

Nazývaná též jako otevřená huhňavost. Jedná se o sníženou funkci patrohltanového uzávěru. Výdechový proud uniká do nosní dutiny, mění se zvuk řeči. Samohlásky jsou nezřetelné, špatně vyslovuje sykavky a závěrové hlásky p, t, k. Příčinou je nejčastěji rozštěp měkkého a tvrdého patra, vrozené zkrácené měkké patro či obrna patra.

- **Smíšená nazalita**

Dítě trpí hyponazalitou i hypernazalitou (př. dítě má rozštěp patra a zároveň třetí madli). Jeho řeč je značně postižena. Smíšená nazalita má velký dopad na jeho vývoj a psychiku.

1.6.1.1 Příčiny rinolalie

U hyponazality se nejčastěji jedná o příčinu organickou. V přední části nosohltanu jsou příčinou polypy, rýmy. V zadní části to jsou zvětšené nosní mandle, nádory nosohltanu, nádory (fibromy) v oblasti nosu a hltanu.

U hypernazality jsou příčiny vrozené nebo získané. Vrozené jsou rozštěpy měkkého patra, rozštěpy měkkého a zároveň tvrdého patra nebo zkrácené měkké patro.

Získané příčiny jsou většinou při úrazech nebo v důsledku tumorů v oblasti dutiny ústní nebo nosohltanu.

1.6.1.2 Diagnostika rinolalie

Diagnostikou se zabývá více lékařských oddělení, pediatr, foniatr, neurolog, logoped, otorinolaryngolog „ORL“. Již při poslechu řeči je patrné, o jakou vadu řeči se jedná. Pomocí základní vyšetřovací zkoušky, kterou provádí logoped, se vyšetří nosní rezonance. Poté je potřeba vyšetření i jiných medicínských oborů, pomocí přístrojové techniky.

1.6.1.3 Náprava rinolalie

U hyponazality se nejprve provede lékařské ošetření (operativní zákrok, léčba). Poté se provede logopedická náprava. Učí se nácvik dýchání nosem a nácvik správné artikulace nosovek ve slabikách, slovech, v projevu.

Při hypernazalitě se používají cviky na zlepšení směru výdechového proudu vzduchu a na zvyšování ústní rezonance.

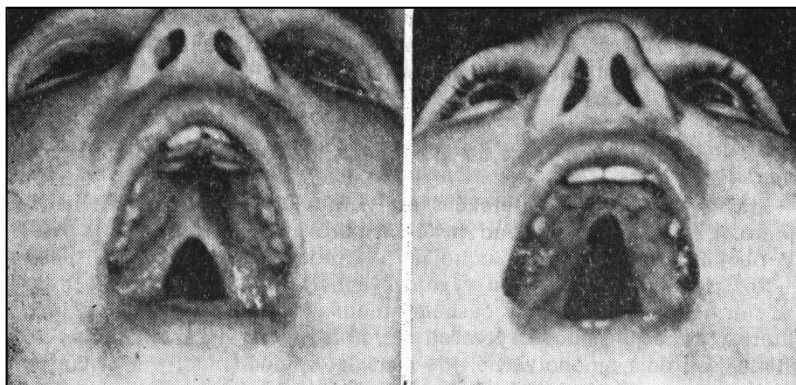
Při smíšené nazalitě se provádí komplexní vyšetření, při kterém se zjistí, které složka způsobuje poruchu zvuku řeči.

1.6.1.4 Prevence rinolalie

Včasnou prevenci můžeme provádět nejlépe u zavřené huhňavosti, jejíž příčinou je zvětšená nosní mandle. Nejdůležitější je včasné operativní odstranění, které není náročné a nemůže dítě ohrozit.

1.6.2 Palatolalie

„Palatolalie je vada řeči, která vzniká na základě vrozeného rozštěpu patra, popřípadě rozštěpu patra a rtu“ (J. Klenková, 2006, str. 141, [3])

Obr. 2 Rozštěpy měkkého patra dle [6]

„Při vadě řeči provázející rozštěp patra jde o kombinaci otevřené huhňavosti s deformacemi výslovnosti. Obojí je důsledek vývojové vady patrohltanového uzávěru. Nosní rezonance je patologicky zvýšena a zároveň snižuje síla vydechovaného vzduchu potřebná k vyslovování. „ (Sovák, 1984, s. 193)

V některých odborných publikacích je tato porucha zařazena mezi poruchy zvuku řeči (rinolalii). Je také označována jako *řeč při rozštěpech*.

Obr. 3 Dítě po rozštěpu dle [5]

1.6.2.1 Příčiny palatolalie

Příčinou vzniku jsou obličejové rozštěpy. Příčiny rozštěpů jsou dvě vnitřní (endogenní) a vnější (exogenní).

- Vnitřní příčiny

- Dědičnost – jedná se o vadu genů. Dědičné vlohy mohou být u člověka po celý život a nemusí se projevit. Ani v případě dalšího potomstva.

- Vnější příčiny

- Jedná se o působení škodlivin v prvním trimestru těhotenství, poruchy výživy plodu, toxické látky, léčiva, rentgenové záření, choroby matky v prvním trimestru. Další příčinou mohou být infekce jako: toxoplazmóza, rubeola, cytomegalovirus, herpetické infekce. Věk matky je také rozhodující.

1.6.2.2 Důsledky orofaciálních rozštěpů

Rozštěpy ovlivňují vývoj dítěte již v prenatálním období. Po narození mají funkční poruchy, které narušují sání, polykání, dýchání a vývoj sluchu dítěte. Vše může vést k narušení tělesného vývoje. Děti jsou velmi často nemocné, náchylné na záněty nosohltanu, průdušek a středního ucha. Orofaciální rozštěpy deformují také obličej. Dochází k různým obličejovým anomáliím čelisti či zubů. Tyto faktory ovlivňují vývoj řeči, ale i psychiku dítěte. Samozřejmě i psychiku rodičů a nejbližších příbuzných.

1.6.2.3 Příznaky palatolalie

Nejčastějším příznakem je porucha zvuku řeči (rinolalie) a porucha artikulace. Mohou se projevit i poruchy mimiky, také vady sluchu, chrupu i skusu.

1.6.2.4 Náprava palatolalie

Komplexní péče je zajišťována odborníky z medicínské oblasti. Cílem je minimalizovat vrozenou anomálii a její následky. Náprava je zajišťována od narození až po dospělost. Podílí se na ni pediatr, psycholog, stomatolog, logoped, otorinolaryngolog, genetik, plastický chirurg, antropolog aj.

1.6.2.5 Logopedická náprava

Je závislá na ostatních vyšetřeních u specialistů. Je nutná raná logopedická péče, již od 15 měsíců dítěte. Poskytují se rady rodičům, jak pracovat s dítětem nejen po vývojové stránce řeči, ale také po obsahové. Logoped pracuje s dítětem „přes rodiče“.

Pomocí konzultací logoped radí, jak správně cvičit a rozvíjet řeč dítěte.

Poradí jak rozvíjet komunikační schopnosti, zrakovou percepci, sluchovou percepci, slovní zásobu (aktivní i pasivní). Doporučí dětem zpívat, rytmitizovat říkanky a hlavně jim vysvětlí, jak je pro dítě důležitý mluvní vzor.

Po operaci rtu se naučí provádět masáže rtu. Jak aktivizovat rty a svalstvo jazyka. Po operaci patra se využívají také masáže, ale měkkého patra.

Logopedická péče také zahrnuje cvičení ke zlepšení rezonance a artikulace.

1.7 Narušení plynulosti řeči

Do skupiny plynulosti řeči je zařazena koktavost (balbuties) a breptavost (tumultus sermonis)

1.7.1 Koktavost – Balbuties

Koktavost je porucha, která má mnoho příčin a podob. Mezi pedagogy ani mezi rodiči se toho o koktavosti moc neví. Koktavé děti i dospělí se nazývají „balbutici“.

1.7.1.1 Doba vzniku koktavosti

Největší riziko výskytu koktavosti je v obdobích, kdy je dítě vystavováno velkým nárokům. První výskyt je kolem 3. roku dítěte, kdy se rozvíjí dětská řeč. Většinou se jedná o normální jev. Přechodné projevy koktavosti samy vymizí.

Druhým obdobím, kdy je opět zvýšené riziko, je nástup do první třídy. Jedná se o velkou změnu v životě dítěte. Dítě přechází od hry k povinnostem, k výuce, může se zde projevovat i strach z neúspěchu. Koktavé dítě si svou poruchu plně uvědomuje,

proto má koktavost velký dosah i na sociální vztahy, nejen na řeč. I přesto, že nástupem do první třídy projdou všechny děti, ne všechny koktají. Je to z toho důvodu, že riziko se zvyšuje u dětí nervově labilních (plačtivé, neklidné děti, s velkou vazbou na matku), u dětí s neurotickými projevy (kousání nehtů, poruchy spánku aj.). Také se velmi často objevují u dětí často nemocných nebo jinak oslabených, u dětí s opožděným vývojem řeči nebo při perinatálních komplikacích (obtíže při porodu). Dalším rizikem je do jisté míry i pohlaví dítěte (dle statistik má koktavost dvakrát více chlapců než dívek).

1.7.1.2 Příčiny koktavosti

„Na vzniku koktavosti se většinou nepodílí pouze jedna příčina. Proto je obtížné zvolit terapeutický postup. Neznáme-li příčinu narušení plynulosti řeči, nemůžeme ji odstranit, pouze potlačujeme příznaky.“ (Klenková 2006, s. 162)

- Špatné výchovné metody

Špatné výchovné vlivy a nepřiměřená výchova, mají velkou příčinu koktavosti. Některé běžné vývojové obtíže přerostly v poruchu, jelikož rodina zvolila špatné výchovné metody – nejčastější je výchova chladná, věcná (dítě má vše, na co si vzpomene, ale nemá citové zázemí), výchova perfekcionista (rodiče organizují dítěti každou minutu dne) nebo výchova nedůsledná, nesystematická.

- Vztahy v rodině

Mezi změny, které dítě nezvládá, je bezpochyby rozvod rodičů. Dítě je tím poznamenáno do konce svého života. Nemusí se ale jednat jen o rodiče, příčinou mohou být i vztahy mezi sourozenci nebo narození sourozence a celkový zmatek kolem novorozence.

Dalšími příčinami mohou být jakákoliv traumata (pokousání psem, pád z výšky, úmrtí v rodině aj.)

1.7.1.3 Příznaky koktavosti

- Problémy s dechem

Děti s koktavostí mají velmi často narušené dýchání. Dýchání je nepravidelné a může být i povrchní. Pokud balbutik dýchá povrchně, jeho mluva je trhaná, udýchaná. Na vzniku koktavosti se podílí také špatná schopnost hospodaření s dechem. Dítě mluví, dokud má dech, ale když mu dech dojde, nadechne se i tam, kde se nádech nehodí, př. uprostřed slova.

- Fonace

Dítě většinou používá tvrdé hlasové začátky, hlas vyráží. Koktavé dítě se snaží překonat křeče hlasivek. Také se může stát, že dítě místo slov, které neumí vyslovit, používá slovní vmetky (embolofrázie).

- Artikulace

U balbutika se neprojevuje vada výslovnosti. Jeho artikulace je narušena křečemi nejčastěji na začátku slov a vět. Podle křečí se balbuties rozlišuje na formu klonickou a tonickou, případně na kombinovanou, podle tvoření křečí v artikulaci.

Klonická forma – Dítě velmi často opakuje první slabiku (ma-ma-maminka) nebo poslední slabiku (maminka-ka). Může také protahovat délku slabik (maaaaminka).

Tonická forma- Jedná se o závažnější stupeň vady než u klonické formy. Dítě tlačí na první slabiku, poté překonává křeče, když překoná křeč, slovo vyrazí slovo celé, většinou i zbytek věty.

Kombinovaná forma - V řeči dítěte se málokdy vyskytuje pouze klonická nebo tonická forma. Častěji najdeme u dítěte příznaky obou forem.

- Dysprodózie

U balbuties se projevuje narušení prozodických faktorů řeči (melodie, tempo, přízvuk, ...). Řeč může být monotónní, tempo řeči na základě spazmat na mluvidlech zrychlené nebo kolísavé. Nevyrovnané tempo řeči se může také někdy vyskytovat při vystupňování neurotických příznaků.

- Embolofrázie

Jsou to tzv. slovní vmetky, vsuvky, které jsou v podobě hlásek, slabik nebo slov (jo, no, hmm), jimiž si koktaví lidé pomáhají při překonávání křečí mluvidel. U dospělých balbutiků se embolofrázie projevují častěji než u dětí.

- Parafrázie

Parafrázie dítě tvoří, jelikož se chce vyhnout slovu s „nebezpečnou hláskou. Nebezpečnou hlásku neumí dítě vyslovit, proto balbutik tvoří mnoho jiných opisů, synonym, které se mohou negativně projevit na jeho mluvním projevu a na struktuře sdělení.

1.7.1.4 Náprava koktavosti

Podle závažnosti poruchy je několik možností, jak koktavému dítěti pomoci:

- ambulantní, poradenská logopedická péče (je nejčastější)

Logoped dává pokyny, jak s daným dítětem doma pracovat. Tato péče je lepší pro děti s poruchou, která neomezuje v komunikaci. Někdy je nutná i pomoc pediatra, jelikož zná dítěte zdravotní stav, většinou zná i situaci v rodině. Vzhledem k tomu, že koktavost je často provázena neurotickými projevy, je potřeba vyšetření i psychologické nebo psychiatrické.

- Komplexní léčba koktavosti

Jedná se o velký zásah do režimu rodiny. Většinou tuto léčbu mají děti školní, které si uvědomují své potíže. Jsou to problémy takové, které komplikují jeho komunikaci. Součástí léčby je důkladné logopedické a lékařské vyšetření. Dítě může dostat i léky na zklidnění. Prvních šest týdnů dochází s matkou denně do ambulance k logopedovi. Poté ještě dvakrát denně cvičí doma s maminkou. Dítě má přesně a striktně upravený režim. Přerušuje školní docházku, přerušuje kontakty s kamarády, nemůže se dívat na televizi. Pokud se mu řeč pomalu upravuje, začne se režim uvolňovat. Dítě se začne pomalu začleňovat do běžného života, kde se učí naučené mechanismy používat.

Po šestitýdenní etapě se upravuje medikace a intervaly se prodlužují na týdenní. Poté se rodina postupně odpoutává od logopeda, ale jsou i nadále v občasném kontaktu. Pokud se dítěti blíží například přijímačky na osmileté gymnázium a má projít další životní zkouškou, je možné ve zkrácené podobě zopakovat postup.

- Komplexní léčba při hospitalizaci

Tato léčba se využívá velmi zřídka. Využívá se hlavně tam, kde je koktavost způsobena rodinnou situací nebo kde rodina není schopna (nebo ochotna) absolvovat ambulantní léčbu. Jako velkou nevýhodu této léčby je, že není možné intenzivně pracovat s rodinou. Zlepšení nemá dlouhé trvání, jelikož se dítě zase vrací do rodiny, kde příčina koktavosti vznikla.

- Speciální mateřská škola a škola základní

Do speciální mateřské školy dochází děti s výraznými komunikačními problémy. Učitelky v této mateřské škole musí být kvalifikovány státnicemi z logopedie na vysoké škole. Celodenní program ve školce je přizpůsoben dětem s poruchami řeči. Pracuje se s nimi i individuálně. Do školky dochází v určitém období i logoped. Je nutná dobrá

spolupráce s rodiči. Na speciální mateřské školy navazují také speciální základní školy. Na speciální základní jsou poruchy řeči respektovány při výuce, logopedická péče se prolíná do celého vyučování. Velkou nevýhodou je, že je dítě odtrženo od rodiny a přes týden je na internátě.

1.7.1.5 Prevence koktavosti

Prevence je velmi jednoduchá. Je potřeba znát přiměřené nároky na dítě. Důležitou roli hraje také mluvní vzor. Dítě „okouká“ techniku dýchání, dělení vět. Je velmi správné básničku, říkanku dobře rytmizovat a spojit ji s pohybem, které dítěti nedovolí měnit tempo, jelikož by nestihlo pohyb. Zbytečně dítě netraumatizovat a poskytnout mu pocit naprosté jistoty a bezpečí.

1.7.2 Breptavost

„Breptavost je typická nápadným zrychlováním mluvy, které se často stupňuje až k nesrozumitelnosti, protože člověk v rychlosti „polyká“ slabiky a často i celá slova, takže věty ztrácejí smysl.“ (Kutálková 1999, s. 122)

1.7.2.1 Příčiny breptavosti

U většiny breptavých dětí se projevuje organický původ jejich poruchy. Na EEG se ukazuje drobnější abnormální nález. Děti s breptavostí mají problémy s pravolevou orientací, motorikou, čtením, psaním a celkově podávají horší výsledky. Breptavost je jeden z projevů lehké mozkové dysfunkce.

1.7.2.2 Příznaky breptavosti

Mluvení je často narušováno častými vdechy. Děti s breptavostí mluví i při nadechování. Vypouštějí koncovky, části slov nebo i celá slova. Mají nepřesnou nebo nesprávnou výslovnost, ale nejedná se o dyslálii, nýbrž v rychlosti toku řeči se jim některé hlásky nepovedou. Mluvení bývá monotónní, neodlišují sílu hlasu ani akcenty. Nejvýrazněji se breptavost projevuje při nástupu do školy. Jako druhotný jev se projevuje koktavost, obvykle je zde příčinou nevhodný výchovný postup nebo jako následek komunikačních neúspěchů.

1.7.2.3 Náprava breptavosti

Náprava breptavosti je téměř stejná jako u koktavosti. Jen s rozdílem, že dítě s breptavostí si svou poruchu neuvědomuje, nepřekáží mu, netrápí ho, proto nemá žádnou motivaci se jí zbavovat. Pokud dítě breptá, je dobré domluvit si nějaký signál gestem, při kterém mu ukážeme, že má zpomalit mluvu (nenápadně ukázat na rty, pomalé spojování ukazováčku a palce). Logoped učí breptavé dítě správně dýchat, artikulovat, upravovat rychlost a tempo řeči.

1.7.2.4 Prevence breptavosti

Vyvážená výchova a vzor klidné mluvy se správnou výslovností, zejména samohlásek.

1.8 Verbální projev

Hlavní prostředkem styku mezi lidmi je verbální projev, který má určité sdělení. Každé sdělení by mělo mít jasný obsah. Měli bychom mluvit až tehdy, máme-li adresátovi co říci a je to pro něho užitečné nebo důležité.

Mluvený projev se uskutečňuje pomocí zvukových prostředků. Ve veřejném verbálním projevu se očekává, že mluvčí umí základní pravidla spisovné výslovnosti hlásek, slovních spojení a ovládá správné frázování a intonaci vět.

V mluveném projevu je důležité užívat mluvené podoby spisovného jazyka. Mluvčí se musí dobře naučit spisovný jazyk.

Verbální projev má také slohové vlastnosti, které se liší od slohových vlastností jazykových projevů psaných. Mluvčí by měl tyto slohové vlastnosti znát a dle nich vytvářet svůj projev.

1.8.1 Funkce projevu

- Funkce prostě sdělovací – cílem tohoto projevu jsou jednoduchá sdělení v každodenním styku (jednoduchá oznámení, soukromé hovory)
- Funkce odborně-sdělná – cílem je sdělit odborná fakta

- Funkce esteticky-sdělná – cílem je působit na adresáta projevu esteticky (umělecký přednes)
- Funkce agitační (ovlivňovací) – cílem je ovlivnění vnitřního postoje adresáta (politické projevy, referát)

1.8.2 Základní rozdíly mezi projevy mluvenými a psanými

Rozdíl mezi mluvenými a psanými projevy je v tom, že v mluvených projevech můžeme využít některých prostředků, které nejsou v projevech psaných.

- Zvukové prostředky: intonaci, důrazy, mluvní tempo, rytmu, pauzy. Jimi se může obsah projevu na určitých místech zdůraznit. Ve psaném projevu se tyto prostředky těžko nahrazují. Dají se nahradit pouze nedokonale vykřičníkem, pomlčkou, čárkou aj.
- Mimojazykové prostředky: gesta, mimika obličeje, pohyby těla.
- Přímý styk s posluchači: bezprostřední styk dovoluje využití i hovorové češtiny. Mluvčí má možnost při svém projevu sledovat posluchače a jejich reakce.
- Časový průběh: mluvený projev probíhá v určitém čase. Co bylo řečeno, se nedá vrátit zpět. Nad tím by se měl mluvčí zamyslet. Promyslet si, co chci říci a formulovat své myšlenky správně. Zde má výhodu psaný projev, který je přehledný, stručný.

1.8.3 Útvary mluvených projevů

A) monologické

- Zpráva
Mluvčí při zprávě předává informaci o aktuálním dění nebo o tom, co se už stalo.
- Oznámení
Mluvčí předává informaci o tom, co se teprve stane.
- Vzkaz
Jedná se o sdělení, které je předáváno přes třetí osobu.

- Referát

V referátu se vyskytují podrobnější informace. Zabývá se dílčími problémy a obsahuje i prvky hodnotící. Při referátu se dají využít různé ukázky z literárních prací nebo zvukovými nahrávkami.

- Přednáška

Jedná se o mluvenou formu výkladu nebo úvahy. Poskytuje posluchačům odborné poučení. Je nutné, aby přednášející o své tematice věděl mnoho. Přednáška by měla být srozumitelná i neodborníkům. Je důležité problematiku přiblížit tak, aby ji všichni pochopili, ale nezjednodušovat ji.

- Proslov nebo projev

Přednáší se při významné společenské události. Mluvčí zaujímá i osobní stanovisko. Proslov se liší od projevu tím, že je kratší. Projev je slavnostnějšího rázu. V projevu i v proslovu se využívá oslovení.

- Výklad

Výklad je forma projevu, která se využívá ve školství. Je potřeba si zajistit dostatek materiálu, jelikož výklad je doplňován různými příklady, pomůckami, obrazovým materiálem, aj.

- Mluvený přednes

Mluvčí není sám autorem projevu. Výběr jazykových a slohových prostředků je dán vybraným textem.

- Vypravování

Může se jednat o vyprávění autorské, kdy mluvčí vypráví vlastní zážitek, zkušenost. Nebo o sdělení ve smyslu slovní reprodukce nějakého textu. Jedná se o převyprávění př. pohádky vlastními slovy.

B) dialogické

- Diskuze

V diskuzi je nejdůležitější probrat nějaký problém. Často navazuje na referát.

- Vyučovací rozhovor

Zde si mluvčí ověřuje u posluchačů, do jaké míry výkladu rozuměli. Tento rozhovor se využívá ve školské praxi.

1.8.4 Stránky mluveného projevu

- Obsahová a významová stránka

Zde je velmi důležité volit spisovnou odbornou terminologii, správně didakticky zpracovávat vědecké a odborné obsahy.

- Slohová a mluvnická stránka

Při slohové a mluvnické stránce je důležité si správně zvolit odpovídající slohový postup (informační, vyprávěcí, výkladový aj.).

- Přednesová a zvuková stránka

Mluvčí by se měl vyvarovat parazitním zvukům (přídechům) a plevelných slov (takže, vlastně). Měl by klást důraz na přiměřené tempo, správné frázování, na pestré výrazové jazykové prostředky (síla, výška, barva hlasu).

- Nonverbální stránka

Jedná se o gestikulaci, mimiku a koordinované doprovodné pohyby. Zde by měl mluvčí volit vše s mírou.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Náprava řeči v mateřské škole

Ke konci předškolního věku by dítě mělo zvládat přiměřené jazykové, řečové a komunikativní dovednosti. Jedním z prostředků, jak toho dosáhnout jsou dechová cvičení. Jsou zařazovány nejen do tělocvičných chvil, ale i do jiných logopedických hrátek. Vedou děti k přirozenému ovládnutí dechu, k hospodaření s ním, k plynulosti řečového projevu.

Správným dýcháním se děti naučí ovládat svůj hlas, jsou vedeni k řečové hygieně: měkké slovní začátky a jemné nasazení hlasu ovlivní nejen plynulost řeči, ale je pro hlasivky mnohem šetrnější. Čím dříve se děti naučí zacházet se svým hlasem, tím lépe si osvojí žádoucí mluvní návyky.

Další oblastí, která by měla být trénována každý den, je rozvoj jemné motoriky. Pro dítě je velice důležitá, protože se mimo jiné dotýká přípravy na psaní. Využívá se různých metod a prostředků- hra s drobným materiálem (od korálků, papírků, modelíny až po vázání tkaniček), kreslení, malování, stříhání, vytrhávání z papíru, nalepování či sestavování ze stavebnic. Zvláštní pozornost se věnuje správnému držení tužky, tj. dvěma prsty, třetí podložený, s uvolněným zápěstím.

Činnosti děti velice baví, těší se na ně a nenásilně se zapojují i mladší děti.

V našem městě jsou zřízeny dvě mateřské školy. Jedna z nich je zaměřena na logopedickou intervenci dětí. Tuto školku nenavštěvují pouze žáci s vadami řeči, ale i děti zdravé.

V mateřské škole jsou celkem tři oddělení. První oddělení „Povídálkové“ je zaměřeno na individuální prevenci vad výslovnosti a na rozvoj řečových schopností. Druhé oddělení „Kořata“ je zaměřeno na hudebně pohybovou výchovu, zde se také děti setkávají se základními prvky jógy. Ve třetím oddělení „Broučci“ jsou činnosti zaměřeny výtvarně.

První oddělení vede paní učitelka Marta Perná, která je členkou logopedické společnosti Miloše Sováka a má kurz logopedické asistentky. V ostatních odděleních jsou vždy paní učitelky dvě.

Paní Perná pracuje pod vedením klinického logopeda, který jí doporučuje další kroky v intervenci řeči u dětí. Ten dojíždí do školky jednou za měsíc. Při jeho návštěvě jsou do školky také pozváni rodiče, kde spolu s logopedem, asistentkou konzultují další možnosti řečové nápravy dítěte.

Každé dítě s vadou řeči má vypracovaný individuální vzdělávací plán, ve kterém je rozpracována jeho narušená komunikační schopnost a možnost nápravy.

V dnešní době nesmí logopedická asistentka vyvozovat hlásky, to smí pouze logoped. Logopedická asistentka procvičuje či napodobuje určitou hlásku. Hlásky může vyvozovat pouze pomocí zvuků (S - zasyč jako had). Nesmí jakkoliv zasahovat do mluvidel (prsty, špachtlí či jiným předmětem). Asistentka si vede notýsek, který děti předkládají doma rodičům. Většinou se jedná o cvičení, které asistentka procvičila ve školce, ale je nutné se na ně cíleně zaměřit i v domácím prostředí. Jedná se o vzájemnou interakci rodiče, dítěte a asistentky (učitelky).

Zde se bohužel, dle slov paní Perné, setkáváme s tím, že rodiče na individuální domácí péči zapomínají, nedělají ji poctivě. Spoléhají pouze na práci ve školce a celou intervenci nechávají na asistenci. Přitom vada některých hlásek by mohla být po intenzivním procvičování napravena dříve.

Různá dechová cvičení, rozvoj jemné i hrubé motoriky, pohyblivost mluvidel, napodobování zvuků zvířat či vyprávění různých příběhů probíhá společně v kroužku nebo kdykoliv v průběhu dne. Zatímco individuální činnosti s každým dítětem by měli trvat minimálně pět minut denně, pokud je ve třídě méně dětí je možné tyto činnosti zařazovat i dvakrát.

2.1.1 Režim dne

Výchovně vzdělávací program v tomto časovém rozmezí přizpůsobuje učitelka konkrétní situaci při plnění plánovaných úkolů, nahodilých situací, individuálním potřebám a zájmům dětí, dbá na vyváženost spontánních a řízených činností. Časové rozmezí je pouze okrajovým vodítkem.

- 6. 00 – 8.00 – scházení dětí, ranní filtr, spontánní hry a činnosti
- 8.00 - 9.00 – dechová a artikulační cvičení v kroužku, individuální cvičení s asistentkou, samostatná spontánní hra
- 9.00 – svačina
- 9.15 – 10.15 – řízená činnost, výtvarné, pracovní činnosti, hudební výchova, činnosti k plnění plánovaných úkolů
- 10.15 – 12.00 – vycházka, pobyt na zahradě nebo spontánní hry v MŠ
- 12.00 – oběd

- 12.30 – 14.00 – klidové činnosti, odpočinek, odpolední spánek
- 14.00 – 16.00 – hygiena, vstávání, ukončení klidových činností, odpolední svačina, spontánní nebo řízené činnosti ve třídě, popř. na zahradě až do rozchodu dětí.

2.2 Náslech v mateřské škole

Ve školním roce 2011/2012 jsem v lednu navštívila mateřskou školu. Zde jsem se hlavně zaměřila na oddělení „Povídálek“.

Děti mě přivítaly velmi mile, byly rády, že mě vidí. Nebyly zaskočený cizí osobou, jelikož vědí, že jsem učitelkou v první třídě a často se s mými žáky setkávají na různých školních akcích (vánoční prodejní výstava, výstava zvířat, den dětí, sportovní olympiáda pro děti aj.). Při příchodu jsem se zapojila do jejich spontánních her. Poté jsem sledovala průběh dopoledne pod vedením paní učitelky Perné (asistentka logopeda).

Paní učitelka svolala děti do kroužku, kde společně procvičovali správné dýchání. Jejich prvním cvičením byl prodloužený nádech nosem bez zvedání ramen, dále procvičovali dýchání do břicha. Zde bylo motivací nafouknutí a vyfouknutí balónku v břichu. Poté paní učitelka rozdala barevná peříčka a děti foukaly do peříček. Při tomto dechovém cvičení se děti učily správně usměrňovat výdechový proud vzduchu. Snažily se peříčko udržet ve vzduchu. Po peříčku následovalo foukání brčkem do vody, kde se pomocí trochy saponátu tvořily bublinky.

Obr. 4 Bublínky 1

Obr. 5 Bublínky 2

Poté následovala artikulační cvičení. Zde paní učitelka vybrala cvičení na polohování a pohyblivost jazyka. Děti si hrály na kočičky a vypláznutým jazykem a krouživým pohybem olizovaly horní a dolní ret (od mlíčka). Také se staly malíři a kreslily kroužky vypláznutým jazykem. Na závěr si zuby vyčistily kartáčkem (jazykem). Jazyk jim jezdil po horních a dolních zubech.

Po společném dechovém a artikulačním cvičení probíhala závěrečná hra Hláška x tě probudí. Děti si lehly na zem, zavřely oči nebo schovaly hlavu. Paní učitelka vedla celou hru. Hláška č tě probudí. Následně řekla slovo čočka. Pokud dítě uslyšelo č zvedlo hlavu, pokud ji neslyšelo, nechalo ji stále na zemi. V této hře je rychlá zpětná vazba. Dále následovaly různé hlásky, dokonce učitelka vybírala i slova, při kterých se hlava neměla zvednout – klamavá slova (př. hláška š tě probudí – sysel)

Po společné hře na sluchovou perцепci a na pozornost rozdala dětem papír na grafomotoriku, při kterém procvičovaly kroužky (klubíčko pro kočičku). Následovala individuální péče a samostatná hra dětí.

Obr. 6 Klubíčka 1

Obr. 7 Klubíčka 2

2.2.1 Individuální logopedická intervence dětí

Zde jsem se zaměřila na žáky, které půjdou únoru k zápisu a pokud se jejich vada nezlepší do září, tak bych si je vybrala do svého logopedického kroužku „Hrátky s řečí“.

2.2.1.1 Dívka necelých sedm let

Po společné práci si paní učitelka vzala dívku na individuální nápravu. Byla velmi upovídaná a šikovná. Povídala mi, jak jí „povídání“ ve školce baví a že je to činnost, kterou dělá ve školce nejraději, jelikož je paní učitelka na ni moc hodná. Paní učitelka musela dívku v povídání zastavit, jelikož by svůj čas jen propovíдалa a na nápravu by nezbyl čas. Dívce je velmi špatně rozumět. Byla jí diagnostikovaná patlavost hlásek s, z, c, ž, š, č, nezvládá ani r, ř nahrazuje hláskou l.

Dívka málo otevírá ústa a nepoužívá mluvidla. Její přednes je velmi monotónní. Ráda povídá, ale je jí velmi špatně rozumět. Rty se při mluvě málo hýbou, spíše je má ve stejné poloze, ať vyslovuje a, o, i, či jiné vokály.

Paní učitelka měla znovu připravené dechové cvičení a artikulační cvičení. Při dechovém cvičení si dívka foukala na dlaně a zahřívala je, dále dýchala na zrcátko, které se zamlžilo (dívka svůj výdech vidí – dobrá názornost).

Při artikulačních cvičení paní učitelka vybrala cvičení na polohování a pohyblivost rtů, jelikož dívka málo rty a mluvidla používá. Hrály si na rybičky – špulení rtů, jejich boční vtažení, rty do osmičky. Dále společně posílaly pusinky mamince – špulení rtů.

V další činnosti měla dívka za úkol roztřídit různé druhy oblečení podle toho, zda je nosí v létě či v zimě a pojmenovat je.

Poté se paní učitelka zaměřila na procvičování písmene S – zopakovala vyvození zvuku pomocí hadího syčení a navázala na předchozí péči, kterou nacvičují od začátku školního roku. Jelikož už dívka vyvozené S má, stačí pouze jeho fixace. Asistentka se tentokrát zaměřila na slova se S uprostřed slova:

maska, pasta, páska, mastí, kosti, hosté, mosty, vesta, houska, kousek

Na závěr si dívka za odměnu mohla složit jednoduché puzzle z dvaceti dílků. Procvičovala se jemná motorika a zrakové vnímání.

Z pozorování vyplynulo:

- Hrubá motorika – dítě je neobratné, mělo problémy usednout řádně na židličku
- Jemná motorika také slabá – drsný úchop ruky, prsty málo ohebné
- Špatný úchop tužky
- Špatná motorika mluvidel, velká neobratnost jak mluvidel, tak jazyka

2.2.1.2 Chlapec – šest let

Po dívce se paní učitelka věnovala šestiletému chlapci. Má diagnostikovanou patlavost hlásek r, ř – nahrazuje je hláskou l. Chlapec byl velmi pracovitý, dobře se s ním spolupracovalo. Nenechal se ničím rozrušit, na práci s paní učitelkou se připravil, dával pozor a dbal jejích pokynů. Ukázal notýsek a zopakoval si, co se doma s maminkou učili.

Poté následovalo stejné dechové cvičení jako u dívky. Ale artikulační cvičení bylo zaměřeno jinak. U dívky bylo zaměřeno na polohování a pohyblivost rtů a zde na polohování a pohyblivost jazyka, jelikož správná výslovnost r záleží na kmitavém pohybu jazyka.

Paní učitelka začala cvičením Dlouhý jazyk, vyplázní jazyk, co nejvíc to půjde. Poté následovala Houpačka, kdy chlapec houpal vypláznutý jazyk zleva doprava a Kladívko, kdy si ťukal špičkou jazyka na patrovém výběžku za horními řezáky.

Po artikulační a dechovém cvičením zařadila paní učitelka hru, kdy musel na předkreslenou plochu města přiřadit správně dopravní prostředky (loď na vodu, letadlo na oblohu, auto na silnici, vlak na koleje aj.) a pojmenovat je. Vyprávět příběh o městě.

Pak se plynule přešlo k nácviku nových slov s hláskou r, chlapec nahrazoval hlásku r hláskou d.

Drn (ddn), drk (ddk), drb (ddb), drc (ddc), drží (ddží), drtí (ddtí), drncá (ddncá), drnká (ddnká), drzá (drzá), drkotá (ddkotá), drmolí (ddmolí)

Na konec mu paní učitelka předložila rozstříhaný obrázek auta a měl ho složit. Chlapec vše zvládl velmi rychle a bez jediné pomoci. Zrakové vnímání má v pořádku.

Z pozorování vyplynulo:

- Zvládá pravolevou orientaci
- Hrubá motorika – dítě je obratné
- Jemná motorika je v pořádku – dílky bral do ruky bez větších problémů, pěkně a precizně je skládal k sobě
- Zná základní barvy a pojmenovává je
- Pojmenovává dopravní prostředky a ví, jakou funkci mají ve městě

2.3 Zápis do školy

V únoru 2012 se konal na naší škole zápis předškoláků. Předškoláků se sešlo celkem 64, každé z dětí plnilo pod vedením paní učitelky různé úkoly. Na začátku se každý předškolák představil celým jménem, uvedl kolik mu je let a kde bydlí. Poté zarecitoval básničku nebo zazpíval písničku. Pak si vyzkoušeli pod dohledem rodičů a paní učitelky hledání stejných geometrických tvarů, přiřazování a poznávání čísel, písmen. Také sestavovali dějovou posloupnost na kartičkách a byli zkoušeni ze správné výslovnosti a tvoření jednotlivých hlásek.

- Při zápise se objevuje nejčastěji patlavost jednotlivých hlásek. Hlášky jsou špatně vyslovovány nebo nahrazovány jinými hláskami. Některé děti navštěvují klinického logopeda a ve školce dochází na logopedickou intervenci vedenou logopedickou asistentkou. Nejčastější patlavostí je vyslovování sykavek, r, ř a l.
- Při zápise bylo zjištěno, že téměř polovina dětí má nějakou vadu výslovnosti.
- Někteří předškoláci nenavštěvují mateřskou školu a jsou učení doma svými rodiči (většinou se jedná o rodiče, kde je matka na mateřské dovolené se sourozencem)
- Úroveň rozumových a jazykových schopností stále klesá

Při zkoušení jednotlivých hlásek je důležité rozpoznání určitých vad. Jelikož na základě silné vady řeči může mít žák odloženou školní docházku. Na naší škole se ale většinou jednalo o patlavost hlásek a jednou o huhňavost z důvodu zvýšené nosní mandle. Chlapec půjde na odstranění až na jaře, jelikož je často nemocný a zákrok nemůže být proveden.

U zápisu se zkouší přímo vyslovování slov a opakování slov z nabídky. Slova jsou okopírována ze Šimonových listů a pomocí nich se učitelka snaží rozpoznat primární chyby v řeči.

Obr. 9 Zápis 1

Obr. 8 Zápis 2

Obr. 10 Zápis 3

Obr. 11 Zápis 4

2.4 Hrátky s řečí

Na naší škole byl otevřen logopedický kroužek „Hrátky s řečí“. Kroužek navštěvuje celkem šest žáčků z první třídy a jeden žáček z druhé třídy. Snažíme se každému žákovi věnovat individuálně a společně i s rodiči se snažíme o jejich správnou nápravu řeči. Podmínkou docházení do kroužku je spolupráce s rodiči. Kroužek není povinný.

Každý z žáků navštěvuje svého klinického logopeda a dle jeho instrukcí se potom držíme a tvoříme individuální plány pro každého žáka s vadou řeči. Ve většině případů se v kroužku objevuje patlavost jednotlivých hlásek. Nejčastěji sykavky a hlásky r, ř, ostatní hlásky jsou vyvozené a zafixované. Jelikož už se jedná o školní děti, řeč se fixuje do konečné podoby a její náprava je složitější. Jedna dívka má silnou patlavost spojenou s huhňavostí. Zde procvičujeme pouze dechová a artikulační cvičení.

První měsíc se žáci scházeli každé pondělí společně. Během různých her jsme si vyzkoušeli žáky ze zrakového vnímání, grafomotoriky, hrubé a jemné motoriky, ze sluchového vnímání. Před každou z činností jsme zvolili nějaké dechové cvičení a artikulační cvičení. První seznamovací hodiny byly spíše zjišťovací, informační, diagnostické a byly vedeny průpravnými cvičeními. Od poloviny října začali žáci docházet individuálně. Na každého žáčka bylo vyhrazeno 15 – 20 minut.

Vzhledem k tomu, že nemůžeme vyvozovat hlásky, ale pouze zvuky, jsou spíše cvičení rozřazeny na průpravná dechová, artikulační a fonační cvičení, na hrubou a jemnou motoriku, grafomotoriku a na smyslové vnímání.

2.4.1 Dechová cvičení

Dechová cvičení se vždy provádějí ve vyvětrané třídě. Dbáme při dýchání na správné držení těla a dechová cvičení se využívají i ke zklidnění a relaxaci dětí. Cílem těchto cvičení je prohloubení správného vdechu a výdechu při mluvení. Je dobré dechová cvičení dobře namotivovat a spojit s pohybem nebo fonačními cvičeními. Důležitý je nádech a výdech nosem.

Cvičení nádechu

- Správný prodloužený nádech nosem bez zvedání ramen
- Přivoníme si ke květině, voňavce
- Střídání nádechu ústy a nosem

Cvičení výdechu

- Prodlužujeme výdechovou fázi, zpomalujeme výdech
- Foukání na kožešinku, do vlasů, na zrcadlo
- Využití bublifuku, fajfky s míčkem, větrníku, zobcové flétny
- Foukání pomocí brčka do sklenice s vodou
- Foukání do zapálené svíčky lehce, aby nezhasla

Usměrňování výdechové proudu vzduchu

- Stolní fotbal – foukání do kuličky z papíru nebo polystyrenu
- Foukání autíčka do garáže
- Sfouknutí zapálené svíčky
- Foukání do peříčka, vaty, pampelišky
- Foukání do dlaní
- Výdechovým proudem poháníme lodě či plastické hračky na vodě
- Rozfoukávání barevné skvrny pomocí brčka i bez něj

Cvičení dechové výdrže

- Přenášení malých obrázků brčkem z místa na místo
- Zadržení dechu na krátkou chvíli – hra na potápěče

Cvičení hospodaření s dechem

- Vyslovování slabik, slov a vět na jedno nadechnutí
- Foukání brčkem do vody
- Lechtání plamínku svíčky

2.4.2 Fonační cvičení

Cvičení fonační se provádějí současně s dechovým cvičením. Tato cvičení jsou zaměřena na mluvní a pěvecký projev a můžeme jimi předejít poruchám hlasu.

Je důležité dodržovat určité zásady:

- Nepřepínat hlas, nepřekřikovat se
- Používat měkký hlasový začátek
- Neodkašlávat naprázdno, šetřit hlasivky
- Dodržovat pitný režim
- Nepobývat v prašném a zakouřeném prostředí
- Nepít příliš horké ani chladné nápoje
- Zimě nemluvit a nezpívat dlouho v mrazivém počasí
- Při nachlazení dodržovat hlasový klid
- Používat vhodnou hlasovou výšku (hlavně při zpěvu s vhodným rozsahem d1 – a1)

Pokud nebudou dodržována tato pravidla, může dojít k trvalému nebo přechodnému poškození hlasivek.

2.4.3 Artikulační cvičení

U artikulačních cvičení se jedná o koordinovaný proces jemné motoriky řečového aparátu. Jednotlivá cvičení provádíme formou hry. Důležitou součástí artikulačních cvičení je i zrakové vnímání, jelikož žák vidí, jak jsou mluvidla postavena. Při těchto cvičeních se využívá zrcadla nebo se žáci pozorují mezi sebou v kroužku.

Cvičení na polohování a pohyblivost jazyka

Houpačka – ústa široce otevřená, špička vypláznutého jazyka se ohýbá nahoru a dolů

Mlsná kočka – vypláznutý jazyk krouživým pohybem olizuje dolní a horní ret

Stěrače auta – jazyk olizuje horní ret zprava doleva a zpět

Sekačka – otevřená ústa, vypláznutý jazyk se pohybuje v koutcích vpravo, vlevo

Čertík – při otevřených ústech drnká jazyk o rty (blblblblbl)

Korýtko – ohnutí vypláznutého jazyka do tvaru korýtko, trubičky

Mlsoun – vyplazování jazyka v rychlejším tempu

Malíř – kreslení kroužku s vyplazeným jazykem

Kladívko – ťukání hrotem jazyka do horního rtu

Kartáček – otevřená ústa, jazyk jezdí po horních a dolních zubech

Budík – ťukání špičkou jazyka na patrovém výběžku střídavě za horními a dolními rty

Opička – vsunutí jazyka před dolní zuby při zavřených ústech

Počtář – ťukání jazykem na jednotlivé zuby v horní a dolní čelisti z jejich vnitřní strany

Cucání bonbónů – vytváření bouličky střídavě jazykem v pravé a levé tváři

Koníček – mlaskání jazykem na tvrdém patře

Cvičení na polohování a pohyblivost rtů

Rybky – špulení rtů, jejich boční vtažení – rty do osmičky

Pusinky – sešpulení rtů a poslání pusinky mamince

Úsměvy – roztahování koutků zavřených a pootevřených úst

Kašpárek – střídání úsměvů a mračení

Houpačka – vytahování koutků rtů do stran, jen pravý nebo levý koutek do strany

Opice – brnkání prstem o dolní ret

Cvičení na polohování a pohyblivost tváří

Balónek – nafukování tváří, plácání rukama – propícháme balónek

Bubliny – přelévání vzduchu z jedné tváře do druhé

Masáže – masírování tváří prsty, poklepávání, štípání, popleskávání, vytahování prsty

Ping – pong – střídavé tlačení jazyka vlevo, vpravo do tváře

Cvičení na polohování a pohyblivost čelisti

Dvířka u pece – otevírání čelistí

Ryba – vysouvání dolní čelisti

Křeček – předsazení horní čelisti

2.4.4 Hrubá motorika

Pod hrubou motorikou si můžeme představit zvládnutí základních pohybových dovedností. Pohybové hry napomáhají rozvíjet verbální projev. Neobratné děti mají většinou problém i s vadou výslovnosti či jinou poruchou řeči.

Pro dobrý rozvoj hrubé motoriky se využívají různé činnosti:

Správné držení těla při sedu, stoji, chůzi

Lokomoční činnosti zaměřené na zdokonalování rychlosti a přesnosti pohybů, obratnost při chůzi, běhu, skákání, lezení, podlézání, přelézání, chytání, házení

Napodobování pohybových celků

Chůze v nerovném terénu, užívání různého náčiní

Základní gymnastika, jízda na kole, tříkolce, koloběžce

2.4.5 Jemná motorika

V jemné motorice dochází ke koordinaci pohybů, které se stávají přesnější a účelnější. Jedná se hlavně o motoriku horních končetin. Na rozvoj jemné motoriky navazuje oromotorika (motorika mluvidel). Jemná motorika je velmi důležitá pro nácvik psaní.

I zde se dá jemná motorika naučit pomocí činností:

Sebeobslužné činnosti – stolování, svlékání, oblékání, česání

Hry se stavebnicemi, drobnými předměty, skládkami, mozaikami, navlékání korálků

Kreslení, malování, modelování, lepení

Prstová cvičení

2.4.6 Grafomotorika

Grafomotorika se zaměřuje na vývoj hybnosti paže od ramene, lokte až po prsty. Jedná se o vedený pohyb horní končetiny a tento pohyb je zaznamenáván graficky. Je důležité uvolňovat klouby paže. Také se zaměřujeme na správný úchop psacího náčiní.

Do grafomotoriky zařazujeme například tyto činnosti:

Kroužení ramenními klouby

Kreslení kruhu paží ve vzduchu

Kreslení obrácených oblouků

V upažení kroužení jednou nebo oběma předloktími

Udržení čáry mezi dvěma liniemi

Vlnovky, spirály, čáry zleva doprava, kružnice a ovály kolem středu, horní a dolní oblouky, klička horní, dolní, boční, osmičky ležaté, stojaté

2.4.7 Sluchová percepce

Sluch je velmi důležitý pro vytváření a rozvíjení řeči. Bez něj se řeč špatně rozvíjí a nemůže se rozvíjet přirozeným způsobem. Krátkodobou paměť procvičujeme okamžitým opakováním slyšeného, dlouhodobou pomocí zeptání se na obsah slyšeného.

Sluch procvičujeme pomocí těchto činností:

Opakování slov

Přesné zopakování jednoduché věty

Přesné zopakování dvojverší a souvětí

Opakování postupně rozvíjených vět

Hra na ozvěnu – opakování několika zvuků za sebou

Reprodukce pohádek a krátkých příběhů

Identifikace různých zvuků

Rozlišování intenzity a frekvence

Rozlišování krátkého a dlouhého tónu

2.4.8 Zraková percepce

Zrakem dítě napodobuje pohyby mluvidel. Důležitá je zraková analýza, syntéza, paměť a diferenciací tvarů.

Při nácviku zrakového vnímání používáme tyto činnosti:

Nápodoba pohybů celého těla ve stoji, sedu

Nápodoba mluvidel před zrcadlem

Vyhledávání rozdílů

Skládání obrázků z dílků

Skládání půlených obrázků

Pexesa, Kimovy hry, omalovánky, dokreslovánky

Spojování teček do obrázku

Vytváření barevných algoritmů (při navlékání korálků)

2.4.9 Rytmické schopnosti

Pomocí různých činností přispíváme k rozvoji správné rytmičné řeči a jejího tempa. Rytmizací slov dítě zvládne rozklad na slabiky a na hlásky.

Činnosti, které rozvíjejí rytmičné schopnosti:

Rytmizace vlastního jména

Rytmizace slov, vět, říkanek, rozpočítadel, písni

Rytmičná hra na tělo

Hra na rytmičné nástroje

Reprodukce jednoduchého rytmu

2.4.10 Rozumové schopnosti

Jedná se o rozvoj myšlení, poznávacích schopností, předmatematických představ a jazykových dovedností. Rozvíjí se formou didaktických her.

Těmito činnostmi rozvíjíme rozumové schopnosti:

Poznávání a rozlišování základních a odvozených barev

Poznávání a rozlišování geometrických tvarů

Vytváření číselné řady

Porovnávání počtu – méně, více, stejně

Orientace v prostoru i na ploše

Základní poznatky z oblasti přírody a v oblasti společnosti

2.5 Žáci navštěvující kroužek „Hrátky s řečí“

2.5.1 Žákyně Karolína

Karolína má špatnou výslovnost hlásek r, ř, nahrazuje je pomocí hlásek l a ž. Dle logopeda je nutné cvičit pohyblivost jazyka. Důležité je jazyk správně rozkmitat, aby mohl jazyk „drnčet“.

Září 2012

Karolínka navštěvuje logopeda již od pěti let. Neustále u ní převládá špatná fixace hlásek r, ř. Od září 2012 začala Karolína docházet na kroužek Hrátky s řečí. Už od začátku byla Karolína živé dítě. Ráda byla středem pozornosti. Při pozorování vyplynulo, že Karolína má velmi špatnou hrubou motoriku. Její pohyby jsou nekoordinované. Přeskočit položené švihadlo jako čáru bylo pro ni nezvladatelným úkolem. Neskočila ani snožmo.

Jemná motorika je také velmi slabá. Dle třídní učitelky má špatný úchop tužky a je celkově v jemné motorice neobratná. Vše jí z rukou padá a při otevírání sešitu a penálu dělá mimovolné zvuky a sekavé pohyby.

Karolíně byla také diagnostikovaná šilhavost. Nosí okulár na obě oči, po několika dnech se okulár střídá. Ve zrakové percepci nemá problém, rozliší různé tvary, seřadí obrázky, skládá puzzle, ale nemá ho ráda. Jelikož při špatné motorice se jí obrázek bortí a ona ztrácí trpělivost.

Listopad 2012

Od listopadu začala Karolína docházet na logopedickou intervenci každé úterý. Vzhledem k tomu, že nezvládá hlásku r, bylo nutné rozkmitat jazýček pomocí hlásky d popř. td.

Začali jsme nápodobou zvuku malého traktoru ttttt, velkého traktoru dddd, toto cvičení jsme opakovali neustále dokola.

Poté jsme přidali hlásky tdttdtd.

Slova s r jsme nahrazovali hláskou d.

trn – tdn	trpaslík - tdpaslík
trk - tdk	strká - stdká
trh – tdh	metr - metd
trp – tdp	svetr - svetd
trs – tds	mistr - mistd
trní – tdní	vítr – vítd
trká – tdká	litr – litd
trpí – tdpí	lustr – lustd

Dále jsme pokračovali se slabikou dr – dd

drn – ddn	pudr - pudd
drncá – ddncá	podrží – poddží
držák – ddžák	dráp – ddáp
drzá – drzá	vydrží - vyddží
drmolí – ddmolí	druh - dduh
hadr – hadd	drama – ddama

Únor 2013

V únoru už se jí jazýček začal rozkmitávat a občas se ozvalo r, místo td, dd. Byla to pro ni velká motivace.

Přidali jsme slova se slabikou br, mr, pr a jednoduchá říkadla.

Brno – Bdno	mrká - mdká
brk – bdk	mrzí - mdzí
brní – bdní	mrzne - mdzne
brnění – bdnění	prsten - pdsten
obr – obd	prkno – pdkno

habr – habd

prskavka - pdskavka

zubr – zubd

kapr – kapd

Říkadlo:

Bdum, bdum, bdum,

medvěd boudá dům.

Medvědice bdumlá,

jmenuje se Bdumla.

Doma mají Bdumlíka,

Bdumlík ddásá dudlíka.

U říkadla se Karolínce povedlo nejvícekrát říci r. Jelikož se říkadlo učila nazpaměť a opakovala si ho stále dokola.

Duben – květen 2013

Jazyk máme rozkmitaný a uvolněný. Stále fixujeme hlásku r. Skoro ve všech slovech ho Karolínka umí použít. Jen jí dělá problém použít ho v běžné mluvě, jelikož je líná přemýšlet nad tím, co říká.

2.5.2 Žák Adam

Adam má stejnou diagnózu jako Karolína. Patlavost hlásek r, ř, které nahrazuje hláskou l a ž.

Adam je velmi chytré dítě, nadané. V hrubé ani jemné motorice nemá problém. Zrakové i sluchové vnímání má v pořádku. Vše má za chvíli hotové a čeká na další práci. Spolupráce s ním byla výjimečná.

Do kroužku nastoupil také v září. Mezi ostatními žáky vynikal.

Listopad 2012

Od listopadu chodil každé úterý na individuální intervenci ihned po Karolíně. Složení nápravy bylo podobné. Jen u Adámka vše probíhalo rychleji. Je to velmi cílevědomé dítě.

Naším společným úkolem bylo rozkmitání jazyka pomocí nahrazené hlásky d, td.

Některá slova už měl Adam nacvičené, jelikož pravidelně doma cvičí s matkou. Matka se mu věnuje každý den. Opakovali jsme stejná slova jako u Karolíny.

Začali jsme slabikami tr, dr, br, mr, pr, vr, fr, kr, gr, hr, chr, cr, sr, zr, čr, šr, žr, až po samotné r.

Leden 2012

Po Vánocích a intenzivním cvičením s matkou přišel Adámek do školy s již vyvozenou hláskou r. Už ji nenahrazoval a měl ji zafixovanou.

Do února jsme raději řeč pilovali. A hlásku r využívali v říkankách, básničkách a při běžné mluvě. Adamovi se nestávalo, že by hlásku r nahrazoval jinými slovy. Byla dobře zafixovaná.

Zde si myslím, že největší podíl na jeho správné výslovnosti má matka a jeho pracovitost a cílevědomost.

Únor 2013

Od února jsme společně začali hlásku ř. Pomocí správně nastavených mluvidel (našpulená ústa jako u kapra) a hlásky r jsme vyvodili zvuk ř.

Postupně jsme ho začali procvičovat na slovech. Adámek během týdne ř zvládnul. Pochopil, že když umí r a našpulí ústa, že mu vznikne ř.

I přesto, že Adam byl velmi šikovný, raději jsme ř fixovali dál pomocí slov a říkadel.

Tři, třídí, třicet, třiská, třidní, třináct, třidenní, patří, šetří, dříví, dřina, dřívko, modřín, hadřík, modřina, nejdřívě, Bedřich, Oldřich, Jindřiška, dře, dřep, dřež, břicho, břímě, bříško, břídil, břitva, příst, přítel, příbor, příběh, příklad, přítok, přilet, příjmení

Říkadla:

Křičí křeček na křečka,
pročpak na něj nepočká.
Chtěli spolu přece,
zajít dneska k řece.

V pohádce jsou obři
a v řece zas bobři.
Bobře, bobře, bobříku,
nebojíš se obříků?

Na konci dubna 2013 byl Adam vyřazen z evidence pana logopeda a ukončil docházku v kroužku Hrátky s řečí.

2.5.3 Žákyně Wiktorie

Wiktorie navštěvovala ve školce oddělení „Povídálek“. Její rodiče pochází z Polska, doma mluví polsky. Přistěhovali se do Stráže pod Ralskem za prací. I přesto, že Wiktorie mluví česky má patlavost hlásek s, z, c, ž, š, č, r, ř.

Září 2012

Wiktorie byla zvyklá ze školky provádět různá dechová a artikulační cvičení. S ničím neměla sebemenší problém. Rozumové schopnosti zvládala, pozná geometrické barvy, roztřídí rostliny, oblečení, ovoce a zeleninu. Zná všechny druhy barev. Jemná i hrubá motorika jsou v pořádku. Navštěvuje kroužek gymnastiky. Zrakové a sluchové vnímání má také v pořádku.

Listopad 2012

Od listopadu jsme s Wiktorkou začali procvičovat hlásku S. Začínali jsme vyvozením zvuku – zasyč jako had – ssssss.

Dbali jsme na to, aby zuby byly v kontaktu (druhá dentice ustálená). Při hlásce s, aby se usmívala a nevysouvala jazyk mezi zuby.

Procvičovali jsme na slovech:

Sem, sen, sed, sek, sedí, seká, sebe, seno, sedm seje, sejít, senát, sépie, semeno, sekunda, sekaná, pase, nese, house, násep, písek, pásek, pejsek, Matýsek, osení, beseda, paseka, housenka

Tato slova jsme cvičili dlouho, jelikož slova s ní doma nikdo necvičil. Cvičila doma sama. Poprosila jsem její třídní učitelku, zda by s ní slova občas neprošla a

vyzkoušela ji. Třídní učitelka souhlasila a pečlivě po vyučování nebo během přestávek se jí chvíli věnovala.

Prosinec 2012

V prosinci jsme přidali další slova:

syť syk, syn, síň síť, vosy, kdosi, visí, musí, vousy, násyp, pásy, bosí, kusy, pusinka, sám, sad, saň, sad, saje, sama, samet, sáně, sok, soudek, soud, soudí, sova, sotva, socha, sopka, sojka, sobota

Leden a únor 2013

V lednu jsme opět procvičovali slova z prosince, jelikož čtrnáct dní prázdnin s ní doma nikdo nepracoval. Od poloviny ledna jsme začali S fixovat pomocí vět.

Standa studuje, on je student.

Standa není smutný.

Je to Simony soused.

Soňa má hezkou sametovou sukni.

Simon snídá housky se salámem.

Na svahu je kupa sněhu.

Simon táhne Simonu na saních.

Březen 2013

V březnu jsme přidali říkadla:

Husa vede house,

pochodují v kuse.

Sem a tam, tam a sem,

potkat je, to je sen.

Pejsek si donese kosti,

bude jich mít v boudě dosti?

Kosti jsou sousta psí,

o kostech se pejskům sní.

Na konci března měla Wiktorie zafixovanou hlásku s. Od dubna 2013 vyvozujeme zvuk za pomoci bzučení čmeláka. Přidáním znělosti k hlásce s – se ozývá z. Musí se přidat více výdechového vzduchu.

Wiktorie musí zvládnout ještě hodně hlásek, od příštího školního roku bude opět navštěvovat kroužek Hrátky s řečí.

2.5.4 Žák Jiří

Jiří je žákem druhé třídy. Koordinace pohybů je dobrá. Hraje závodně fotbal a v něm reprezentuje naše město. Jemná motorika je velmi slabá. Má špatný úchop tužky a jeho písmo je kostrbaté, sekavé. Byla mu diagnostikována dyslexie a dysgrafie.

Rozumové schopnosti jsou dobré. Zrakové i sluchové vnímání má také v pořádku. Rád zpívá a navštěvuje základní uměleckou školu, kam dochází dvakrát týdně cvičit na bubny. S dodržáním rytmu řeči nemá problém.

Jiřík má špatně zafixované r, ráčkuje. Jeho r je tvořené v hrtanu, netvoří ho pomocí kmitavého pohybu jazyka.

Září 2012

Jiřík chodil společně s prvňáčky do kroužku. Nevadilo mu, že je ze všech nejstarší, jelikož se s dětmi zná ze školky. Dechová a artikulační cvičení bral jako zábavu.

Listopad 2012

Od listopadu jsme museli rozkmitávat jazyk pomocí d, td. Stejně jak tomu bylo u Karolíny a Adama.

Spolupráce s Jiříkem byla velmi náročná. Do kroužku chodil rád, bavil ho, ale domácí přípravu zanedbával. Notýsek neustále ztrácel. Rodiče s ním doma necvičili. Snažila jsem se ho různě motivovat, ale po Vánocích neměl zájem o řeč ani on. Zjistil, že cvičit r, je nuda. Z kroužku na konci ledna odešel.

Na konzultace s logopedem se také nedostavuje. Je zde nedostatečná důslednost ze strany rodičů. Nevadí jim, že Jiří ráčkuje. Dle jejich vyjádření na světě prý ráčkuje více lidí a dá se s tím žít.

2.5.5 Žákyně Kateřina

Kateřina má patlavost všech konsonantů. Patlavost má spojenou s huhňavostí. Dýchá pouze ústy.

S Kateřinou nevyvozujeme žádné zvuky, pouze cvičíme dechová a artikulační cvičení.

Září 2012

Kačenka má velmi špatnou hrubou motoriku. Její pohyby jsou nekoordinované. Samotná chůze je houpavá a často „zaškobrtává“ špičkami o zem.

Při společných rozcvíčkách dechu a artikulace se nezapojovala. Zapojovala se pouze do činností, při kterých mohla pracovat individuálně (př. grafomotorika). Navazování kontaktu s ní bylo velmi těžké. Na začátku a na konci hodiny pozdravila a po zbytek her, činností nevydala ani hlásku. Zřejmě se tu jedná o stydlivost před ostatními dětmi a přede mnou.

Říjen 2013 – květen 2012

Kateřina nemusela docházet na společná cvičení, věnovala jsem se jí individuálně už od října. Do třídy chodila samostatně. Poté, co ve třídě byla sama pouze se mnou, tak mluvila a nacvičovala dechová a artikulační cvičení. Jiné činnosti na cvičení zraku, sluchu, motoriky také plnila.

Dechová cvičení:

Vzhledem k tomu, že Kačenka nedýchá nosem, je potřeba nácvik nosem trénovat.

Cvičili jsme správný prodloužený nádech nosem bez zvedání ramen, střídali jsme nádech a výdech ústy a nosem (přičichnutí ke kytice a při výdechu se údiv ááááá, jéééé, jůůů)

Při artikulačních cvičeních jsme se zabývali cvičeními na polohování a pohyblivost jazyka, rtů a tváří:

Houpačka – ústa široce otevřená, špička vypláznutého jazyka se ohýbá nahoru a dolů

Mlsná kočka – vypláznutý jazyk krouživým pohybem olizuje dolní a horní ret

Stěrače auta – jazyk olizuje horní ret zprava doleva a zpět

Sekačka – otevřená ústa, vypláznutý jazyk se pohybuje v koutcích vpravo, vlevo

Čertík – při otevřených ústech drnká jazyk o rty (blblblblbl)

Rybky – špulení rtů, jejich boční vtažení – rty do osmičky

Pusinky – sešpulení rtů a poslání pusinky mamince

Úsměvy – roztahování koutků zavřených a pootevřených úst

Bublíny – přelévání vzduchu z jedné tváře do druhé

Ping – pong – střídavé tlačení jazyka vlevo, vpravo do tváře

Kateřina bude docházet do kroužku i příští školní rok.

Dle vyjádření logopedky se obratnost mluvidel velmi zlepšila. Dobré výsledky byly zaznamenány i v nádechu a výdechu nosem. Sice stále převažuje dýchání ústy, ale Kačenka dělá pokroky.

2.5.6 Žákyně Natálka

Natálka má diagnostikovanou patlavost hlásek š, č, ž. Ostatní hlásky zvládá.

Září 2012

Natálka je velmi živé dítě. V pedagogické poradně ji bylo diagnostikováno ADHD. Má dobrou slovní zásobu, ráda povídá a je ráda středem pozornosti. Rodina je sociálně slabá. Dívka je vychovávána pouze matkou. Matka je bývalá narkomanka a alkoholička. Natálka má ještě mladšího sourozence.

Od září docházela na nápravu řeči pravidelně. Nejvíce jí bavili společné hry, dechová cvičení a hry na zrakové a sluchové vnímání. Z pozorování vyplynulo, že rozvoj hrubé i jemné motoriky je v pořádku. Velmi dobře kreslí i maluje. Nejraději dle předlohy. Zrakové a sluchové vnímání má také v pořádku. Zná základní barvy a geometrické tvary. Rozlišuje více, méně, stejně a poznává druhy zvířat, ovoce i zeleninu.

Listopad 2012

V listopadu začala Natálka docházet na nápravu řeči každý čtvrtek. Po dohodě s matkou to byl jediný volný den v týdnu, kdy mohla docházet (jiné zájmové kroužky dívka nenavštěvuje)

S Natálkou jsme vyvozovali zvuk jedoucí mašiny – š š š a vypouštění balonku ššššš.

Vzhledem k tomu, že dívka zvládá hlásku s, učili jsme se pouze správné postavení rtů při artikulaci.

Při výslovnosti hlásky š je nutné našpulit rty (jako když chceme pískat).

Prosinec 2012

Natálka měla vyvozený zvuk Š a na kroužek přestala docházet. Nikdy se neomluvila ani matka ji nikdy nepřišla omluvit.

Leden 2013

V lednu se dostavila pouze jednou. Stále měla pouze vyvozený zvuk, ale v běžné mluvě používala slova (siska, pockat, břisko, aj.). Od té doby na kroužek přestala docházet a spolupráce mezi námi byla ukončena.

Květen 2013

Dívka ani matka nemají zájem o logopedickou intervenci. K logopedovi se nedostavily na smlouvenou schůzku. V červnu bude dívka odhlášena ze školy. Spolu s matkou se stěhují do Mimoně.

2.5.7 Žák David

David pochází z rozvedené rodiny. Matka si našla nového přítele. Společně bydlí i se dvěma sourozenci v bytě 1+1. David je ve střídavé péči. Týden je u otce, týden je u matky. Spolupráce s rodiči není dobrá, jelikož rodiče spolu nekomunikují. Pouze prostřednictvím sociální pracovnice nebo soudu.

Září 2012

David byl velmi plachý. Do her se moc nezapojoval. Při dýchacím a artikulačním cvičením spíše sledoval průběh hodiny. Málo kdy se zapojil. Z dvouměsíčního pozorování vyplynulo, že hrubá motorika je v pořádku. V jemné motorice má problémy s úchopem pera a tužky. Písmo je neupravené, neudrží se na řádku. V grafomotorice jsme spíše uvolňovali ramenní a loketní kloub.

Grafomotoriku prováděl na tabuli ne na papíře. Zvukové i sluchové vnímání má v pořádku. Rozumové schopnosti jsou také na dobré úrovni. Zařadí vše, co kam patří. Zná všechny barvy, geometrické tvary. Rád staví stavebnice a lego.

Davidovi byla diagnostikována patlavost hlásek š, ž, č, r, ř.

Listopad 2012

Na individuální nápravu docházel vždy pravidelně. Snažil se. Dechová a artikulační cvičení už zvládal, jelikož ho nikdo nerozptyloval a byl ve třídě jen se mnou. Dechová i artikulační cvičení jsme prováděli před zrcadlem.

V listopadu jsme vyvodili zvuk mašiny – š š š a vypouštěného balónku šššššš.

Po dobrém zvládnutí vyvozeného zvuku jsme plynule přešli ke slovům se slabikou ša, še: šach, šachy, šachta, šaman, šamot, šampon, Šanghaj, šanon, šátek, šaty, šatník, šatna
šev, šéf, šek, šejk, šedý, šepot, šeptá, šedák, šedivý, šediny, vaše, naše, Vašek, kaše, kouše

Prosinec 2012

V prosinci jsme stále opakovali slova se slabikou ša, še a postupně k nim přidali ši, šo, šu:

šik, šíp, šípy, šípek, šije, šikmý, šidí, šití, šípkový, šidítko, šikovný, píší, myši, košík, uši, hoši

šok, šoupe, šodó, šohaj, šotek, šoupátko

šum, šup, šumot, šunka, šumí, šumák, šupiny, šupity, šuměnka, Šumava

Leden 2013

V lednu po vánočních prázdninách se Davidovi hláska Š zafixovala a procvičovali jsme ji pouze formou říkadel a vět:

Šiju, šiju šatíčky,

šiju je u babičky.

Pak ušiju kabátek,

vezmu si ho na svátek.

Jonáš škytá, škyt, škyt.
Šašek šaškuje v šapitó.
Je šišák šišatý?
Míša dává do ošatky šišky a šípek.
V koši štěká štěně.
Dáša šije šaty a šátek.
Vašík je hodný hošík.

Únor 2013

Davídek velmi dobře a rychle zvládl hlásku Š. V únoru jsme začali hlásku Ž. Nejprve jsme vyvozovali zvuk čmeláka – bzukot. Učili jsme se ho pomocí vibrace hrtanu. Davídek říkal hlásku š a rukou vibroval hrtanem (ohryzkem) – vznikl zvuk ž. Během těchto jednoduchých cvičení jsme během týdne vyvodili zvuk ž. Další týden jsme zvuk opakovali a přidali k němu slova se slabikou ža, že, ži:

žák, žába, žádá, žabák, žádná, žádá, Žaneta, žákyně, žampion, bažant, ježatý, pyžamo
že, žene, žena, žení, ženich, ženatý, kůže, může, nože, maže, váže, tíže, Evžen, ježek,
dokáže
žid, žito, živý, život, žínka, žízeň, živůtek, živina, váží, muži, běží, touží, tuží, nožík,
mužík

Březen 2013

V březnu jsme přidali další slabiky žo, žu, ž-ž:
žok, žolík, žokej, Žofie, Žofka, vážou, mažou, užovka
žuch, župan, žumpa, žuchnout
žužu, žížka

Duben 2013

V tomto měsíci jsme daná slova opakovali a přidali k nim říkadlo:
Žabák žabce ukáže,
jak už skákat dokáže.
Žabka skáče ještě výš,
žabáku, teď uvidíš.

V polovině dubna byl Davídek na vyšetření u logopeda. Od logopeda dostal velkou pochvalu za píli a za zvládnutí hlásek š, ž. Nyní už mu stačí docvičit hlásky č, r, ř.

Květen 2013

V květnu jsme vyvozovali zvuk Č – volali jsme šeptem na kočičku - či či či. Ústa byla opět našpulená stejně jako u Ž a Š.

Nyní do konce měsíce bude procvičovat zvuk či či či a od září 2013 bude David pokračovat v docházení do kroužku Hrátky s řečí, kde se pokusí zvládnout ostatní problematické hlásky.

2.6 Dotazníkové šetření

V dotazníkovém šetření zjišťujeme výskyt vad řeči u vybraného vzorku učitelů na 1. stupni základních škol.

Při vyplňování dotazníků učiteli jsem byla přítomna, abych mohla objasnit výrazy, kterým učitelé nerozuměli.

V otázkách, kde byla možnost výběru mezi více odpověďmi než mezi dvěma, bylo přípustné označit až všechny možnosti.

V dotazníkovém šetření nebyly voleny vady koktavost, breptavost, huhňavost, dysartrie a mutismus, jelikož předpokládáme, že u učitelů 1. stupně se nevyskytují.

2.6.1 Výběr vzorku

Dotazníkové šetření bylo provedeno na čtyřech základních školách v Libereckém kraji (ZŠ Jablonné v Podještědí, ZŠ Mimoň, ZŠ a MŠ Stráž pod Ralskem, ZŠ Šluknovská, Česká Lípa). Dotazovaných učitelů bylo celkem 43. Šetření probíhalo v měsíci únoru a mezi dotazovanými byly pouze ženy.

2.6.2 Námi očekávané odpovědi

2.6.2.1 Snažíte se v hodinách mluvit spisovně?

Předpokládáme, že všichni učitelé odpovědí *ano*, tedy na otázku a) Ano odpoví 100 % dotazovaných učitelů.

2.6.2.2 Používáte v mluveném projevu parazitní slova?

Myslíme si, že většina učitelů odpoví b) ne – 95 %. Jelikož se ale parazitní slova občas objeví v projevu každého z nás, předpokládáme, že se nějaké procento vyskytne i u odpovědi a) Ano – 5 % .

V případě kladné odpovědi se dle našeho názoru nejčastěji objeví parazitní slovo *mm*.

2.6.2.3 Využíváte v projevu nonverbální komunikaci?

U této otázky očekáváme opačné výsledky než u předchozího dotazu. Věříme, že učitelé často využívají právě mimiku, gesta aj., proto předpokládáme, že převažovat bude odpověď a) Ano – 100 %, záporná odpověď se neobjeví ani jednou.

Myslíme si, že *mimika*, *gestikulace* a *oční kontakt* budou voleny často a rovnocenně, nejméně bude volena *kinezika*.

2.6.2.4 Dělá Vám problém výslovnost některých hlásek?

Domníváme se, že výskyt nesprávně vyslovovaných hlásek bude mezi učiteli 1. stupně minimální. Především proto, že učitelé tohoto stupně učí děti výslovnosti a přednesu. Odpověď a) Ano zvolí 2 %, odpověď b) Ne 98 % dotazovaných.

Mezi nejčastěji zmiňovanými problémovými hláskami by se mohla objevit hláska *r*. Dále by se mohly v odpovědích vyskytovat sykavky.

2.6.3 Získaná data z dotazníků a jejich interpretace

2.6.2.1 Snažíte se v hodinách mluvit spisovně?

Naše hypotéza se téměř potvrdila, pouze jeden učitel neodpověděl. Z učitelů, kteří odpověděli, však všichni zvolili odpověď a) Ano.

Tab. 3 Otázka č. 1

	Ano	Ne	neodpověděli
ZŠ Jablonné v Podještědí	10	0	0
ZŠ Mimoň	10	0	0
ZŠ a MŠ Stráž pod Ralskem	11	0	1
ZŠ Šluknovská, Česká Lípa	11	0	0

2.6.2.2 Používáte v mluveném projevu parazitní slova?

V tomto případě se naše hypotéza zcela nepotvrdila. Z dotazníků vyplynulo, že učitelů, kteří ve svém mluveném projevu používají parazitní slova, je mnohem více než jsme se domnívali. Polovina dotazovaných přiznala výskyt těchto slov.

V jejich mluveném projevu se podle dotazníků nejvíce vyskytuje parazitní slovo *mm*, přesně tak, jak jsme předpokládali. Zde se naše hypotéza potvrdila.

Tab. 4 Otázka č. 2

	Ano	Ne	neodpověděli	hm	mm	é	mlask.
ZŠ Jablonné v Podještědí	6	4	0	2	1	3	0
ZŠ Mimoň	3	3	4	0	3	0	0
ZŠ a MŠ Stráž pod Ralskem	8	3	1	2	4	2	0
ZŠ Šluknovská, Česká Lípa	5	6	0	2	2	0	1

2.6.2.3 Využíváte v projevu nonverbální komunikaci?

Na tuto otázku všichni dotazovaní učitelé odpověděli kladně. Naše předpoklady se tedy zcela potvrdily.

I v případě výběru druhu používané nonverbální komunikace se učitelé trefili do naší hypotézy. Často volili mimiku, gesta i oční kontakt, kineziku zvolili pouze dva vyučující.

Tab. 5 Otázka č. 3 - část 1

	Ano	Ne	neodpověděli
ZŠ Jablonné v Podještědí	10	0	0
ZŠ Mimoň	10	0	0
ZŠ a MŠ Stráž pod Ralskem	12	0	0
ZŠ Šluknovská, Česká Lípa	11	0	0

Tab. 6 Otázka č. 3 – část 2

	mimika	gesta	oční kontakt	kinezika
ZŠ Jablonné v Podještědí	10	6	10	1
ZŠ Mimoň	10	7	10	1
ZŠ a MŠ Stráž pod Ralskem	12	9	12	0
ZŠ Šluknovská, Česká Lípa	11	8	11	0

2.6.2.4 Dělá Vám problém výslovnost některých hlásek?

Naše domněnka se nepotvrdila. Ukázalo se, že v mluveném projevu učitelů na 1. stupni se vyskytuje spousta vad výslovnosti. Z dotazovaných pedagogů odpovědělo kladně celých 16 %, což je podle nás mnoho.

Mezi nejčastější vady výslovnosti patří r, ř, l a sykavky.

Tab. 7 Otázka č. 4

	Ano	Ne	neodpověděli	r	ř	l	sykavky
ZŠ Jablonné v Podještědí	3	7	0	1	0	1	1
ZŠ Mimoň	2	6	2	1	1	0	0
ZŠ a MŠ Stráž pod Ralskem	1	11	0	0	0	0	1
ZŠ Šluknovská, Česká Lípa	1	10	0	1	1	0	0

2.6.3 Zhodnocení dotazníků

Z dotazníků vyplývá, že pouze na čtyřech školách v okrese Česká Lípa se vyskytuje poměrně velké množství učitelů, kteří se snaží mluvit v hodinách spisovně, vhodně používají nonverbální složku komunikace, bohužel je ale mezi nimi spousta takových, kteří mají problém s výslovností některých hlásek.

I přesto, že se u některých učitelů takovéto problémy vyskytují, ze setkání s nimi mám kladný pocit a věřím, že jsou dobrými kantory a děti je mají rády.

2.7 Použité metody

2.7.1 Dotazník

„Dotazník je pohodlným nástrojem sběru velkého počtu dat při různých šetřeních a výzkumech.

Nároky na celkovou strukturu a formulace otázek jsou podobné jako u rozhovoru. Užití škálových odpovědí je neoptimálnější jak z důvodu snadného statistického zpracování, tak také pro možnost jemnějšího vyjádření odpovědi respondentem. Je to podstatně výhodnější než pouhé reakce „ano – ne“, anebo obtížně vyhodnotitelné otevřené otázky, používané spíše jen při pilotáži.“ (Čačka 1994, s. 24)

2.7.2 Pozorování

Podle Otty Čačky (1994, s. 22) se pozorování řadí mezi zdánlivě nejjednodušší metody. Může probíhat v přirozeném prostředí či v laboratoři, prostřednictvím různých forem záznamu, týkat se jedince či skupiny atp.

„Psycholog i učitel má příležitost k pozorování žáků v mnoha různých situacích a podmínkách: při vyučování, o přestávkách, při obědě, na výletě nebo exkurzi, při sportovních hrách aj. Pozorování může být příležitostné nebo systematické.

Systematického pozorování se často užívá při výzkumu učení a vyučování. Zkoumáme např. účinky dvou metod vyučování. Ve dvou srovnávaných třídách s odlišnou metodou vyučování pozorujeme a zaznamenáváme průběh hodiny, kladené otázky a odpovědi, chování učitele a žáků.“ (Čáp, Mareš 2007, s. 31)

ZÁVĚR

Prostřednictvím této diplomové práce jsme se snažili poukázat na špatnou výslovnost jednotlivých hlásek u žáků po nástupu do školy.

Metodou pozorování jsme zjistili, že děti z mateřských škol si přinášení své problémy s výslovností do výuky na 1. stupni základní školy. Zde se jejich špatná výslovnost promítá do čtení a psaní a celkově negativně ovlivňuje jejich prospěch a zároveň motivaci k učení.

Hlavním cílem diplomové práce byla náprava jednotlivých hlásek u vybraných žáků v první třídě základní školy. Intervenci hlásek jsme prováděli formou průpravných her a pomocí vyvozování zvuků.

Na začátku dotazníkového šetření byly stanoveny hypotézy, že u učitelů na 1. stupni se nevyskytují vady řeči, případně pouze minimálně. Šetřením na čtyřech školách jsme zjistili, že naše hypotézy byly mylné. V mluveném projevu dotazovaných pedagogů se objevilo poměrně vysoké procento vad řeči.

LITERATURA

- [1] ČAČKA, O., 1994. *Psychologie dítěte*. 1. vyd. Tišnov: SURSUM, ISBN 80-85799-03-0.
- [2] ČÁP, J., MAREŠ, J., 2007. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-273-7.
- [3] KLENKOVÁ, J., 2006. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1110-9.
- [4] KUTÁLKOVÁ, D., 1999. *Logopedická prevence*. 2. vyd. Praha: Portál ISBN 80-7178-361-7
- [5] SOVÁK, M., 1984. *Logopedie předškolního věku*. 1. vyd. Praha: SPN
- [6] VYKOUKALOVÁ, V., 2008. *FLS stručně*. 1. vyd. Liberec: TUL, ISBN 978-80-7372-366-8.
- [7] VYŠTEJN, J., 1991. *Vady výslovnosti*. 1. vyd. Praha: SPN, ISBN 80-04-24504-8.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha I: Dotazník ke zjištění verbálního projevu učitele .....**I**

Příloha II: Formulář pro rodiče ..... **II**

Příloha III: Seznam obrázků ..... **III**

Příloha IV: Seznam tabulek ..... **III**

Příloha I

Dotazník ke zjištění verbálního projevu učitele

Škola: _____

1. Snažíte se v hodinách mluvit spisovně?

a) Ano   b) Ne

2. Používáte v mluveném projevu parazitní slova?

a) Ano   b) Ne

Pokud ano, které: hm   mm   é   mlaskání

3. Využíváte nonverbální komunikaci?

a) Ano   b) Ne

Pokud ano, co: mimika   gesta   oční kontakt   kinetika
(nadmíra pohybů celým tělem)

4. Dělá Vám problém výslovnost některých z hlásek?

a) Ano   b) Ne

Pokud ano, které: _____

Příloha II

Formulář pro rodiče

Jméno dítěte: .....

Souhlasím s uvedením jména a fotografií mého dítěte v diplomové práci paní učitelky Hedviky Pecinovské. Také souhlasím s uveřejněním výsledků jeho činnosti během celého projektu.

Podpis rodičů: .....

Příloha III

Seznam obrázků

Obr. 1 Průřez mluvidly dle [5].....	16
Obr. 2 Rozštěpy měkkého patra dle [6]	35
Obr. 3 Dítě po rozštěpu dle [5]	35
Obr. 4 Bubliny 1	49
Obr. 5 Bubliny 2	49
Obr. 6 Klubíčka 1.....	50
Obr. 7 Klubíčka 2.....	50
Obr. 8 Zápis 1	53
Obr. 9 Zápis 2	53
Obr. 10 Zápis 3	54
Obr. 11 Zápis 4	54

Příloha IV

Seznam tabulek

<i>Tab. 1 Vokálový trojúhelník dle [7] .....</i>	<i>17</i>
<i>Tab. 2 Rozdělení konsonantů dle [9] .....</i>	<i>18</i>
<i>Tab. 3 Otázka č. 1 .....</i>	<i>75</i>
<i>Tab. 4 Otázka č. 2 .....</i>	<i>75</i>
<i>Tab. 5 Otázka č. 3 - část 1 .....</i>	<i>76</i>
<i>Tab. 6 Otázka č. 3 – část 2 .....</i>	<i>76</i>
<i>Tab. 7 Otázka č. 4 .....</i>	<i>76</i>